

Читаємо Україну: шлях до себе через літературу

Проект популяризації читання
реалізовано в межах мистецького конкурсу
державної установи “Український інститут книги”,
за тематичним напрямком деколонізація української
літератури та бібліотечної справи

Українська
бібліотечна
асоціація

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
//ІІІКНИГИ

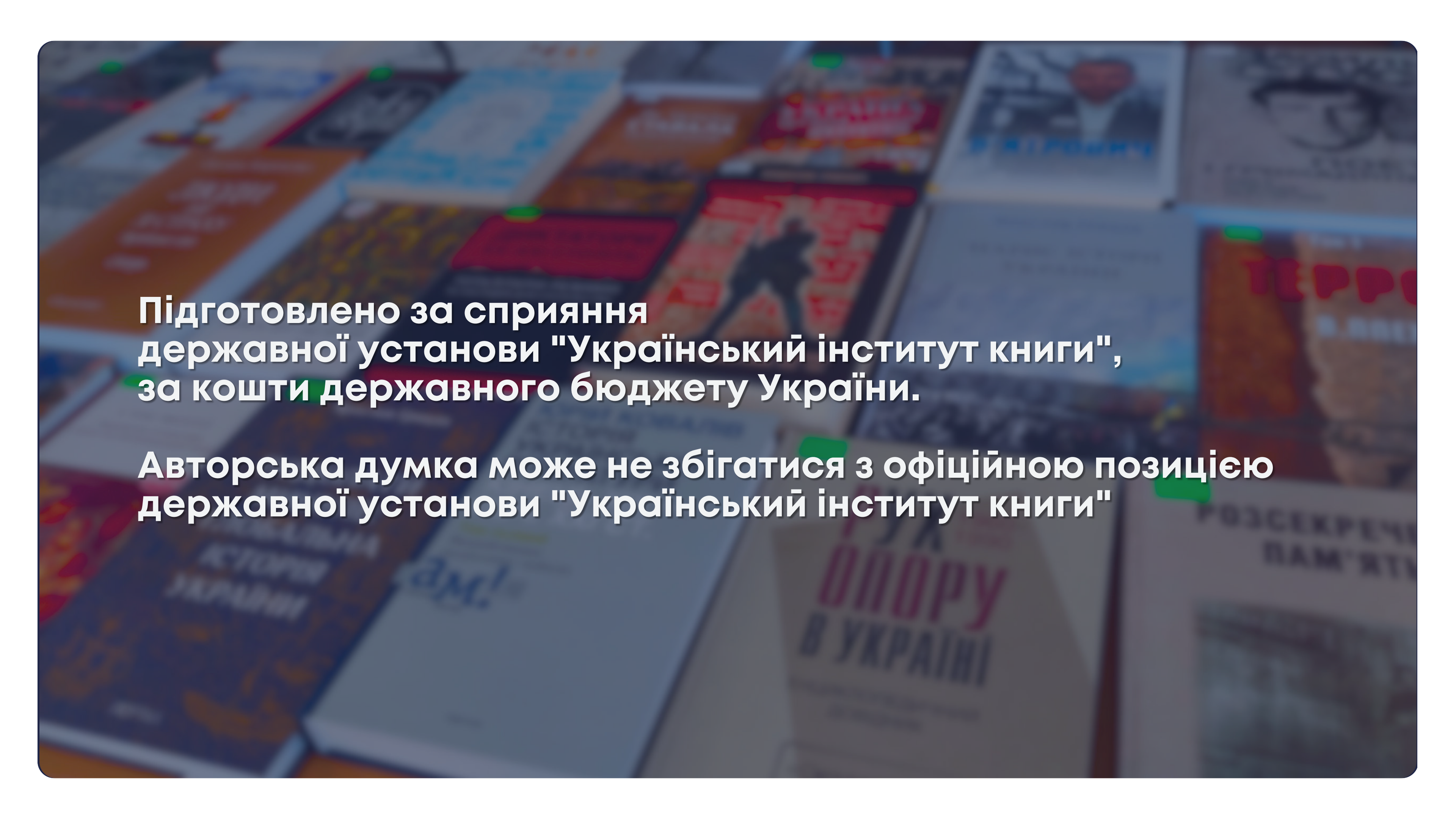
ДЕКОЛОНИЗАЦІЯ

ПУТІВНИК - КОНСТРУКТОР з деколонізації української літератури

Дослідження виконано
на базі Центральної районної бібліотеки
імені Григорія Сковороди ЦБС Солом'янського
району міста Києва

*Відділ обслуговування
Відділ методично-інноваційної роботи
Відділ інформаційно-бібліографічної роботи*

БІБЛІОТЕКА
СКОВОРОДИ

Підготовлено за сприяння
державної установи "Український інститут книги",
за кошти державного бюджету України.

Авторська думка може не збігатися з офіційною позицією
державної установи "Український інститут книги"

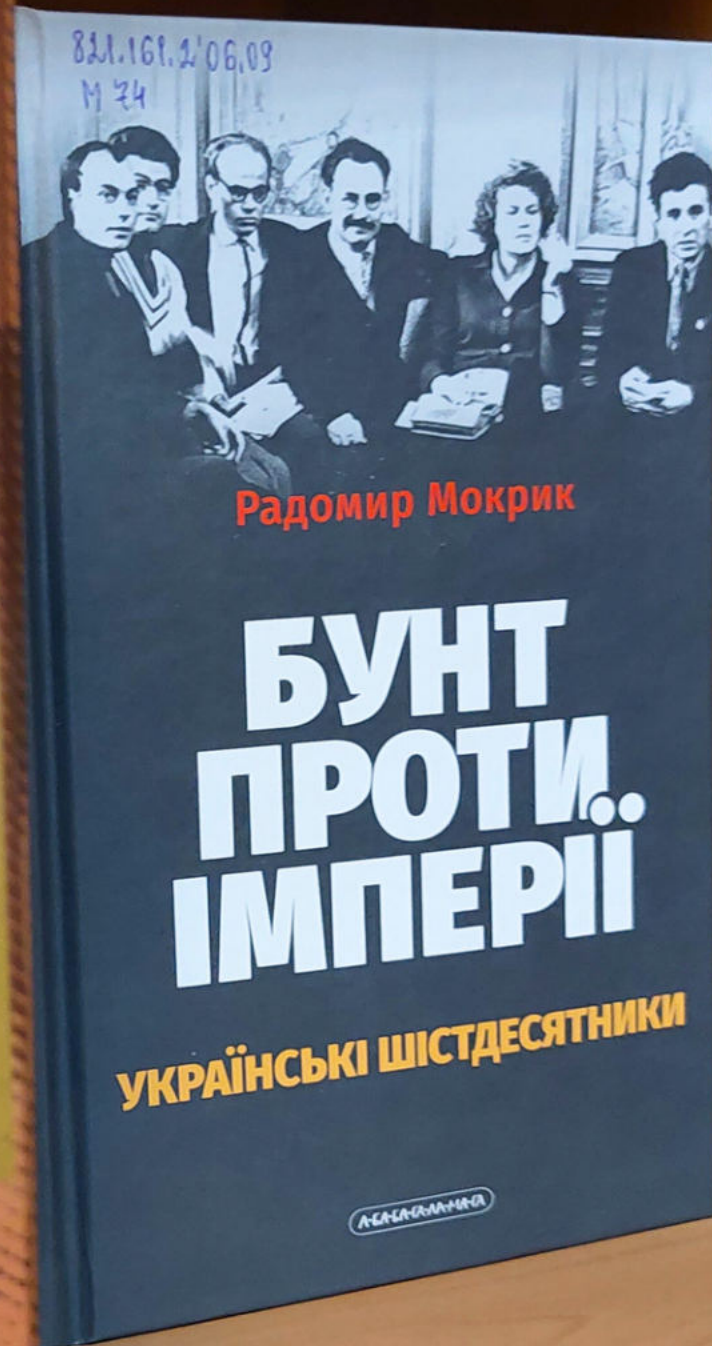
Друзі, ми здійснили це дослідження, щоб зрозуміти:

- як допомогти публічним бібліотекам України легше зорієнтуватися у складних питаннях деколонізації;
- що важливо знати бібліотекарю та які алгоритми дій можуть бути корисними для переосмислення ролі та значення тої чи тої постаті (або твору);
- які чіткі й прозорі критерії та уніфіковані підходи (фільтри) уможливають неупереджену та системну оцінку авторів (творів) з України та інших країн, пов'язаних із нею спільним колоніальним минулим.

Рушаймо! Головне — напочатку. Найцікавіше — наприкінці.

Читаємо Україну: шлях до себе через літературу

**БІБЛІОТЕКАРІ ТА БІБЛІОТЕКАРКИ:
ЯК МИСЛИМО – ТАКІ РІШЕННЯ
УХВАЛЮЄМО**

Деколонізація української літератури

Спільне прочитання і бачення літературного спадку важливе. Спільність цінностей допомагає нації мислити синхронно. Наша задача – напрацювати їх разом. Адже в єдності – сила, стійкість і безпека!

ЗМІСТ

i ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

≡ Що таке деколонізація і як вона відбувається

- Колоніалізм. Ідеологія. Шовінізм. Деколонізація
- Сучасна нормативно-правова база
- Сфери суспільних знань, які потребують деколонізації
- Періоди в контексті деколонізації

≡ Деколонізація української літератури в контексті бібліотечної справи

- Де ми зараз?
- Кого досліджуємо: переосмислення ролі авторів та постатей
- Фокус-групи: автори та постаті, які несуть потенційну загрозу
- З чого починаємо? Запитання, які ставимо
- Як діємо? Моделі й концепції, які можуть стати в пригоді

ЗМІСТ

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

Розділ I. Географія. Історія. Культура. Література.

- ДОЛЯ ЛЮДИНИ, ВПИСАНА В КОНТЕКСТ ДОБИ
- Державні утворення на українських землях
- Історичні періоди та процеси, які відбувалися на наших теренах
- Масові репресії як один з основних проявів колонізації, або Чому з'явилась “колоніальна література”?

ПОСТАТІ: оцінювання в контексті історичних періодів

- Ознаки націєтворчої поведінки
- Ознаки колоніальної поведінки
- Критерії: небезпечно/увага!/цінно

ТВОРИ: оцінювання в контексті історичних періодів

- Стійкість до шовінізму та колоніалізму у творах
- Ідеологічний зміст і наративи
- Колоніальні ознаки творів
- Критерії: небезпечно/увага!/цінно

ЗМІСТ

📖 УВАГА! ТВОРИ, АВТОРИ І ПОСТАТІ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ РЕТЕЛЬНОМУ АНАЛІЗУ

- Перелік видавничої продукції антиукраїнського змісту (на сайті Держтелерадіо України, станом на 07.10.2025)
- Перелік авторів і постатей, досліджених бібліотекарями станом на 10.10.2025

📖 Важливість і критерії оцінювання літературних творів (поза ідеологією)

- Літературна цінність творів для сучасників
- Літературна цінність творів для нащадків
- Шкала оцінювання і таблиці критеріїв: небезпечно/увага!/цінно

📖 **Розділ II.** Твори, вилучені зі шкільної програми. Заміни, що відбулися

📖 **Розділ III.** Історичні паралелі. Книжки й наукові праці, які допомагають глибше розуміти національні процеси завдяки кроскультурному аналізу

📖 **Розділ IV.** Зрілість думки. Вислови, що надихають

📖 **Розділ V.** Джерела. Список використаної літератури та відкритих джерел пошуку інформації

I. Деколонізація української літератури

- 📖 **Що таке деколонізація і як вона відбувається**
  - Колоніалізм. Ідеологія. Шовінізм. Деколонізація
  - Роз'яснення УІНП вимог Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» 2023 р.
  - Сфери суспільних знань, які потребують деколонізації
  - Періоди в контексті деколонізації

КОЛОНІАЛІЗМ

Що таке колоніалізм? Якої залежності ми мусимо позбутися?

- **Колоніалізм** (фр. colonialisme, від лат. colonia "поселення") — політика країни чи групи країн, спрямована на підкорення іншої держави, території або народу за допомогою методів військового, політичного чи економічного примусу. Політичну основу колоніалізму становило насильницьке позбавлення населення колоній можливостей реалізувати свої суверенні права, узурповані метрополіями.

Колоніалізм означає принципову нерівноправність відносин між метрополією і колонією (провінцією). Це виявляється в:

- політичному пануванні метрополії і, відповідно, домінуванні одного етносу чи нації;
- різному порядку формування і функціонування державних інституцій метрополії та колонії;
- обмеженні населення колонії в правах;

ПРОЯВИ КОЛОНІАЛІЗМУ

- економічній експлуатації;
- руйнуванні культури корінного населення;
- нівелюванні етнокультурних і релігійних особливостей;
- нав'язуванні офіційної метрополітальної культури;
- формуванні ідеології, що виправдує панування (расизм, месіанство т.п.), поширює імперські міфи і стереотипи.

 Панування метрополії може бути встановлене насильно (колоніальні війни) чи шляхом відповідного договору.

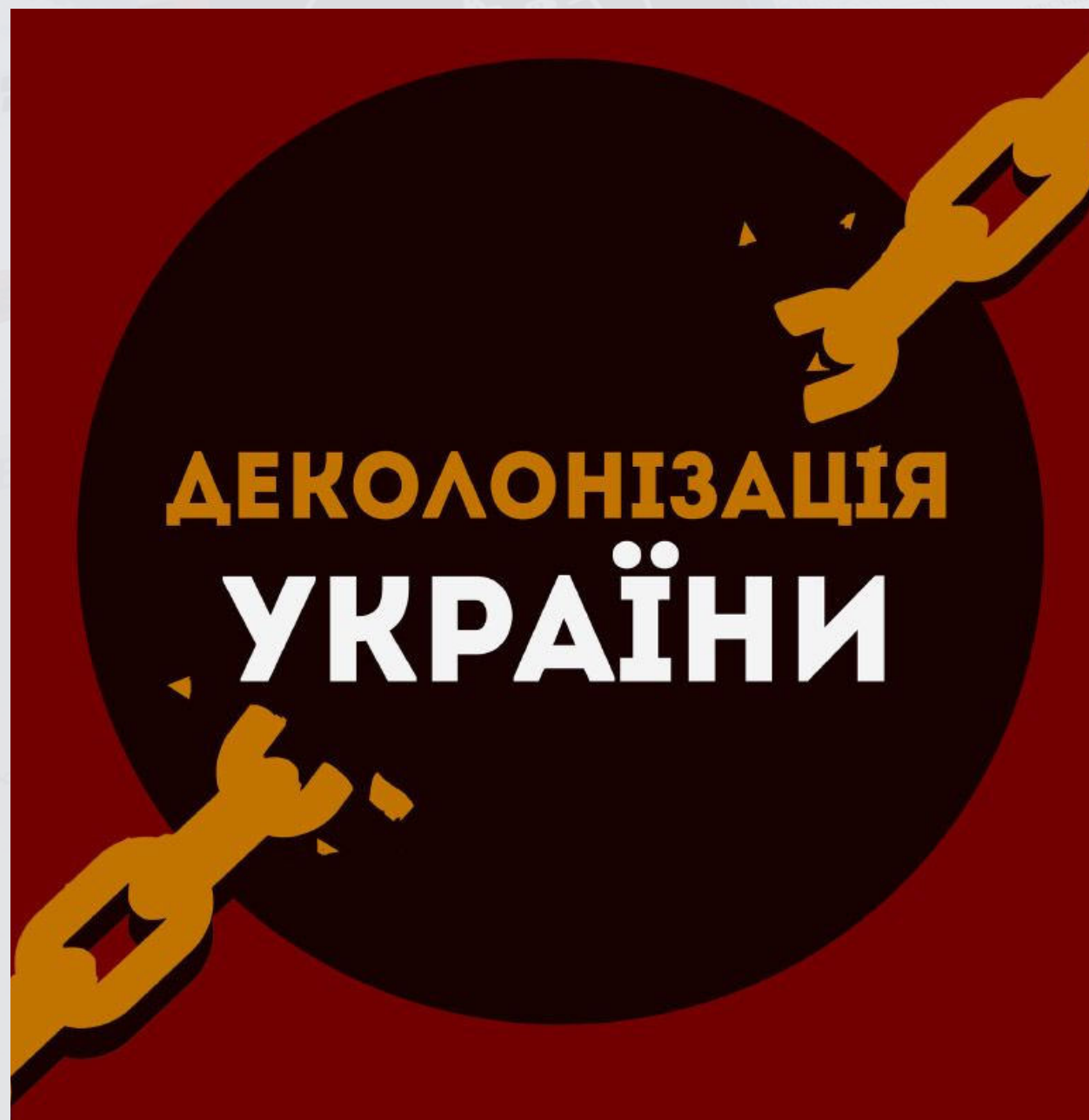
 Колоніально залежна держава (протекторат) може зберігати частину інституцій і власний правопорядок з обмеженими повноваженнями головним чином у внутрішній політиці; влада в колонії може здійснюватися імперською адміністрацією із залученням представників місцевої еліти.

ІДЕОЛОГІЯ. ШОВІНІЗМ

Ідеологія та її різновиди

- **Ідеологія** (у перекладі з грецької «слово, розум, вчення», досл. вчення про ідеї) — організована у систему сукупність уявлень, що реалізуються через соціально-економічні моделі, настанови, гасла, програмні документи партій, філософські концепції тощо.
- **Шовінізм** — це ідеологія та практика, яка стверджує перевагу однієї нації, групи або статі над іншими, часто виправдовуючи дискримінацію, пригнічення або ворожість до інших. Вона може проявлятися в різних формах, включаючи національний, великодержавний, соціальний та гендерний шовінізм.
- **Великодержавний шовінізм** — різновид ідеології й практика владних верств панівної нації в імперії або тоталітарній державі, що характеризується проповіданням винятковості чільної (державної) нації та її виняткових переваг над іншими націями, що мешкають у країні. Спрямований на пригноблення і поневолення інших націй.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ

Деколонізація — процес позбавлення від імперської спадщини та подолання всіх видів колоніальної залежності.

Процеси **деколонізації в Україні** розпочалися після розпаду СРСР в 1991 році, активізувалися — після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р.

Нормативно-правова база

На сьогоднішній день **процес деколонізації регулюється:**

- чотирма декомунізаційними законами 2015 р.
- Законом України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» 2023 р. (зі змінами і доповненнями).

Нормативно-правова база

*Український інститут
національної пам'яті*

Збірник матеріалів,
рекомендацій і документів
щодо виконання
вимог Закону України
**«Про засудження та
заборону пропаганди
російської імперської
політики в Україні
та деколонізацію
топонімії»**

20 листопада 2023 р. Український інститут національної пам'яті підготував **Збірник матеріалів, рекомендацій та документів щодо виконання вимог цього Закону**, який:

- визнає злочинною та засуджує російську імперську політику,
- забороняє пропаганду символіки російської імперської політики,
- визначає порядок усунення символіки з публічного простору.

Нормативно-правова база

Цитати з роз'яснень УІНП - (що актуально у контексті літератури):

Що таке російська імперська політика?

Системні дії, які в різні історичні періоди, починаючи з Московського царства й до сучасної Російської Федерації, були спрямовані на підкорення, експлуатацію, асиміляцію українського народу. Її складник – це русифікація. Ідеться про примусове зрозійщення через поширення та пропагування російських мови і культури як вищих порівняно з іншими мовами й культурами.

Що таке пропаганда російської імперської політики?

- Публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики.
- Публічне заперечення злочинів і репресій проти українського народу.

Нормативно-правова база

Хто/що підпадає під винятки у переліку символіки?

- Керівники російських державних утворень (від Московського царства до сучасної РФ), які здійснювали її політику й водночас захищали певні політичні, економічні, культурні права українського народу, не перешкоджали розвитку української мови та літератури, науки та культури.

Цей виняток не поширюється на працівників радянських органів держбезпеки.

На що не поширюється заборона на використання російської імперської символіки?

- Об'єкти всесвітньої спадщини, національні музейні, архівні та бібліотечні* фонди та інші.

*Національний бібліотечний фонд – це сукупність документів та інформаційних ресурсів, які зберігаються у провідних бібліотеках України, зокрема, у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ знань у різних сферах:

• політика / економіка

вихід із залежності

• історія / топоніміка

національні наративи, що базуються на власній історії, а не імперській версії

• культура / література

подолання внутрішньої колонізації — коли люди вірять у власну меншовартість, як наслідок — деколонізація свідомості нації

• освіта / наука

сучасна школа думки, яка бореться з колоніальністю влади та знань навіть після формального завершення колоніалізму

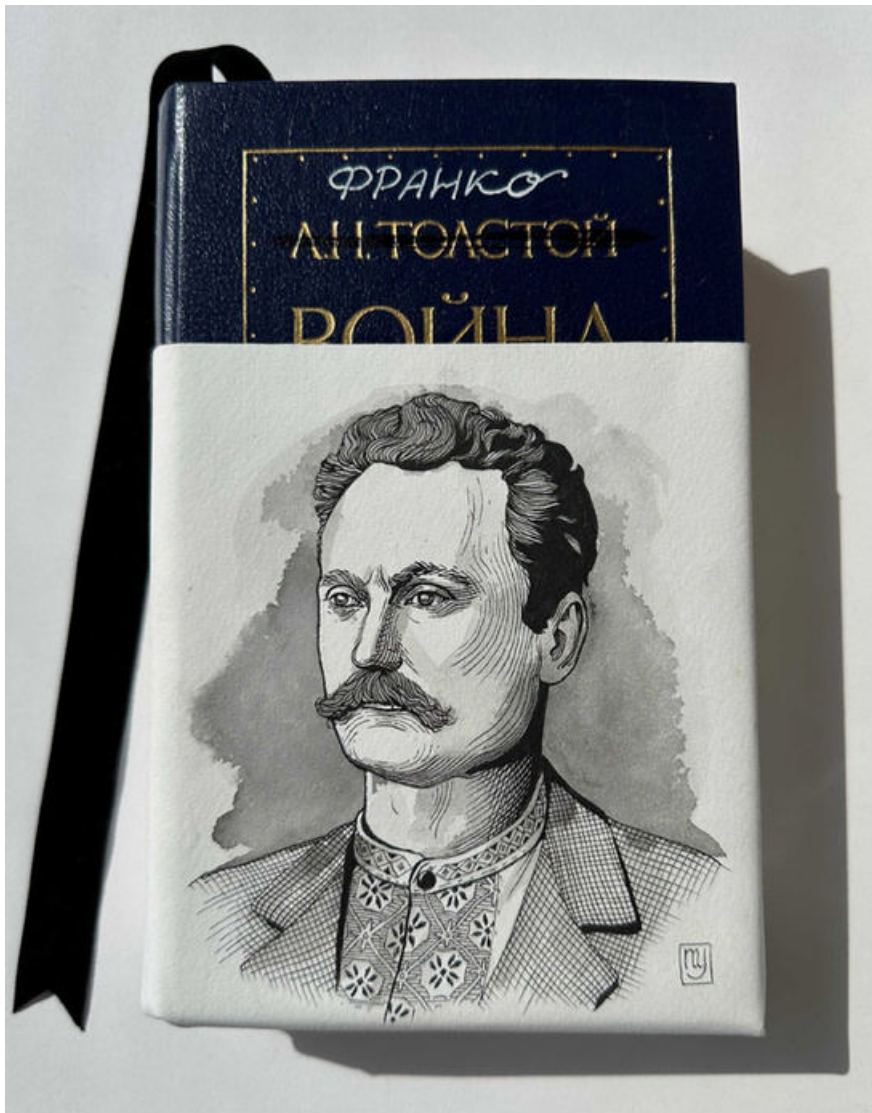
• та інші

напрацювання спільних цінностей, генерування повноцінного й цілісного інформаційного поля

Деколонізація української літератури в контексті бібліотечної справи

- Де ми зараз?
- Кого досліджуємо: переосмислення авторів та постатей.
- З чого починаємо? Запитання, які ми ставимо
- Як діємо? Моделі й концепції, що можуть стати в пригоді

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

☰ **Деколонізація літератури** – про імена, періоди, контексти і наративи, які формували уявлення про світ через імперську оптику.

☰ **Бездумна деколонізація/скасування** загрожує втратою національних надбань, породжує ресентимент* людей із колоніальним типом мислення (характерне для постколоніальних країн). Це – перша природна реакція захисту людини від змін, які лякають.

*фр. **ressentiment**, досл. «обурення, злопам'ятність, озлоблення»
(Визначення: Вікіпедія)*

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

«Зміст та форми деколонізації суттєво визначає контекст, соціальний та культурний... Очевидно, що дискурс деколонізації потребує скасування всього імперського, але скасування обдуманого, виваженого й системного. Інакше кажучи, скасування імперського не повинно уподібнюватися політично вмотивованому остракізму (вигнання, переслідування, колективний осуд, презирство з боку оточення), а має набути значення раціонально обґрунтованої деконструкції імперських наративів. Інакше культура скасування може спричинити втрату культурних надбань»

Тези з публікації «ПОЛІТИКА ВОУК ЧИ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРОБУДЖЕННЯ?»
Ольги ГОМІЛКО, докторки філософських наук, професорки, провідної науковиці
співробітниці відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України

(більше наприкінці)

ВІДПРАВНА ТОЧКА – СЬОГОДЕННЯ. ЩО МАЄМО?

“Країни постколоніальні очікувано матимуть **кількадесятирічний перехідний період** від інститутів, сформованих за нав'язаним колоніальним шаблоном, до інститутів, ґрунтованих на цінностях суспільства... **Цей перехід не стається сам собою, а потребує активної участі громадян.** І не просто участі активної меншості, а широкого залучення з роз'ясненням, щоб якомога більша частка населення сприйняла зміни як свої. **Якщо ж такої активності забракне,** то неактуальні інститути (бібліотеки?) тягнутимусь країну «назад», тоді як у громадян, зокрема у молоді, буде запит на рух «уперед»”.

Марина СТАРОДУБЦЕВА, ад'юнкт-професорка Києво-Могилянської бізнес-школи, магістерка наук з управління людьми й організаційної психології, консультантка з організаційної психології та кроскультурної взаємодії, авторка книги “Як зрозуміти українців”

(більше наприкінці)

Питання для роздумів: де ми зараз?

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

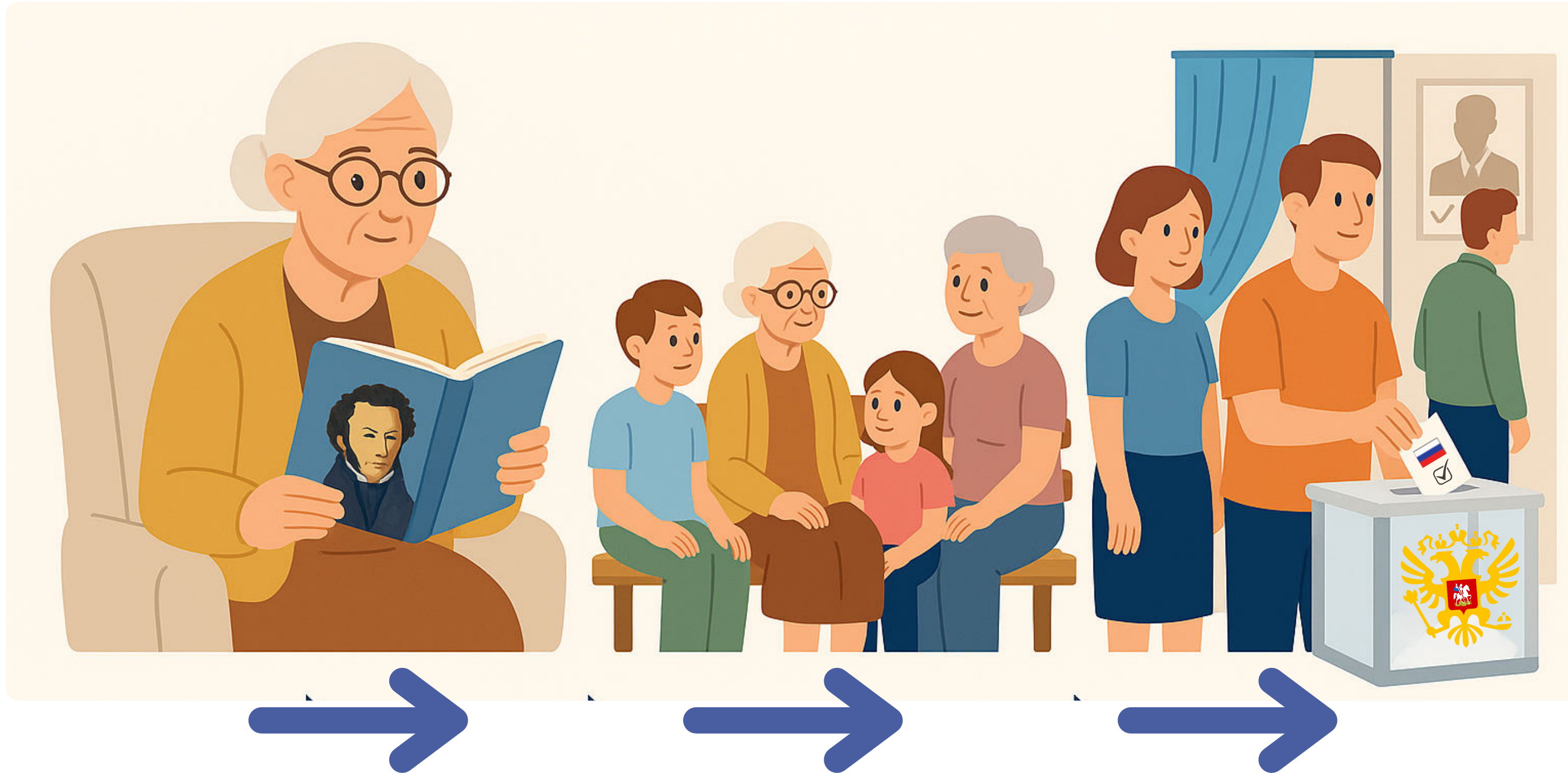
Колоніальні впливи. Як це працює?

Формально ми живемо в період постколоніалізму. Однак наше мислення, світогляд і мовлення досі містять чимало **стигм, кліше і штампів радянської доби**. Звідки вони?

Ми можемо цього не помічати, однак **певні послання і образи в текстах** пробуджують емоційне відлуння, яке своєю чергою формує переконання і патерни поведінки читача (і, вірогідно, людей із кола його впливу – родина, сусіди, суспільство).

Наша задача – **позбуватися імперських нашарувань** і допомагати в цьому іншим. Від цього залежить майбутнє.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЩО НАС ЦІКАВИТЬ?

Історико-географічний та культурний контексти:
інформаційне поле, у якому формувалася особистість

Держава фактично (політичний устрій, географія)	Історичний період/ історичні процеси	Інформаційне поле (панівна мова, культура)	Походження/ соціальний клас	Освіта (світогляд)
--	---	---	--	------------------------------

Біографічні факти:

Інформаційний слід (публічна позиція та висловлювання, ідеологія, соціальна поведінка, внесок)	Репресії (ціна присутності у культурному просторі)
---	---

Цінність творчого доробку (спадку):

Мова творів	Ідеологічний зміст і наративи, задекларовані у творах	Цінність творів (художня / історична/ інтелектуальна) для сучасників	Цінність творів (художня/історична/ інтелектуальна) для нащадків	Наявність творів у шкільній програмі
--------------------	---	---	---	--

Чи підлягає автор деколонізації? Основні критерії аналізу:

• Мова творчості

писав українською чи нав'язував російську?

• Геополітичний контекст

чи був/є частиною колоніального апарату?

• Ставлення до колонізованих

чи наявні у творах/поведінці зверхність, етнічна дискримінація, стигматизація?

• Ідеологічна позиція

підтримка чи критика імперських/рашистських наративів

• Символічне використання

вплив творів на сучасну культурну політику?
Як його образ використовувався в ідеології?

• Вплив на українську ідентичність

сприяння чи перешкоджання розвитку української культури

ХТО ПІДЛЯГАЄ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ? ОСОБИ, ПЕРІОДИ ТА КРАЇНИ

🏛️ 1. Імперські періоди (XVIII–XIX ст.)

Це час активних колоніальних завоювань, коли література слугувала інструментом легітимації імперій

 Країна

- Російська імперія та інші

- Велика Британія, Франція та інші метрополії

 Письменники / Твори

- Перелік російських та українських авторів

- Перелік авторів світової літератури

 Причина деколонізації

- Романтизація імперської експансії, шовінізм

- "Тягар білої людини", екзотизація колоній, орієнталізм, культурна зверхність

ХТО ПІДЛЯГАЄ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ? ОСОБИ, ПЕРІОДИ ТА КРАЇНИ

✂ 2. Колоніальні та радянський періоди (XX ст.)

У цей час література маскувала імперські наративи під гуманізм або "братерство народів"

 Країна

 Письменники / Твори

 Причина деколонізації

- СРСР / РРФСР / УРСР та інші республіки

- Перелік російських та українських авторів

- Ігнорування української ідентичності, русифікація

- Велика Британія, Франція та інші метрополії

- Перелік авторів світової літератури

- Присвоєння культур африканських народів. Ігнорування голосу колонізованих

ХТО ПІДЛЯГАЄ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ? ОСОБИ, ПЕРІОДИ ТА КРАЇНИ

3. Постколоніальний період (кінець ХХ – ХХІ ст.)

Навіть після формальної незалежності, багато авторів продовжують писати в імперській парадигмі

 Країна

 Письменники / Твори

 Причина деколонізації

- Росія та посттоталітарний простір

- Перелік авторів
- Заборонені книжки (список Держтелерадіо України)

- Ностальгія за імперією, ігнорування колоніального насильства

- Західна Європа

- Перелік авторів

- Євроцентризм, культурна гегемонія

ХТО ПІДЛЯГАЄ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ? ОСОБИ, ПЕРІОДИ ТА КРАЇНИ

3. Постколоніальний період (кінець ХХ – ХХІ ст.)

продовження таблиці

 Країна

 Письменники / Твори

 Причина деколонізації

• **Україна (2014 - 2025)**

- **Перелік авторів**
- **Заборонені книжки**
(список Держтелерадіо України)

- **Ностальгія за імперією, ігнорування колоніального насильства**

• **Україна (1991- 2014)**

- **Перелік авторів**
- **Заборонені книжки**
(список Держтелерадіо)

- **Витіснення української мови і культури, просування імперських наративів**

🔍 ФОКУС-ГРУПА № 1:

письменники й інші автори книжок
(історики, журналісти, публіцисти, науковці)

з України та інших країн, які пов'язані з Україною спільним колоніальним минулим

i Періоди	українські автори	російські автори	автори інших країн
Російсько-українська війна (2014 – 2025)	 (пильна увага!)	 (особливо пильна увага!)	 (увага!)
Постколоніальний (постімперський і посттоталітарний) період кінця XX – XXI ст., (1991 – 2014)			
Колоніальні (імперіалізм) та радянські (тоталітаризм) періоди XX ст. (1917 – 1991)			
Імперські (дорадянські) періоди XVIII–XX ст. (1700 – 1917)			

🔍 ФОКУС-ГРУПА № 2 :

визначні постаті (державні, громадські, культурні діячі)
з України та інших країн, які пов'язані з Україною спільним колоніальним минулим

 Періоди	українські постаті	російські постаті	постаті інших країн
Російсько-українська війна (2014 – 2025)	 (пильна увага!)	 (особливо пильна увага!)	 (увага!)
Постколоніальний (постімперський і посттоталітарний) період кінця XX – XXI ст., (1991 – 2014)	 	 	
Колоніальні (імперіалізм) та радянські (тоталітаризм) періоди XX ст. (1917 – 1991)	 	 	
Імперські (дорадянські) періоди XVIII–XX ст. (1700 – 1917)	 	 	

Питання, які потребують критичного мислення:

- Чи можлива деколонізація лише за мовною ознакою?
- Чи всі російські автори/постаті винні у війні?
- Що робити з "хорошими русскими" і тими, хто жив до них?
- Що робити з російськомовною літературою, виданою в Україні?
- Що робити з українськими перекладами творів російських і радянських письменників?
- Що робити з українськими авторами на окупованих територіях, які свідомо чи вимушено перейшли на бік ворога?
- Як ідентифікувати двомовних українських авторів: чию культуру вони підсилюють?
- Що робити з рештою авторів (**ваш варіант**), питання щодо яких відкрите?
- Що дасть ця література нашим дітям і онукам?

З чого починати?

📖 **Список Держтелерадіо України:** перелік книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини (станом на 07.10.2025 містить 617 назв – книжки переважно російських та деяких сучасних українських авторів (зокрема з т.о.т., що пішли на співпрацю з РФ), а також деякі зарубіжні автори). **Чи зупиниться росія на цій кількості?**

📖 **Усвідомлення відповідальності за поширення такої літератури** (статті 109, 110, 161, 300, 436, 436-1 та 436-2 Кримінального кодексу України). **Чи є така література в фондах?***

📖 **Висновки:** “Я згоден/на, що треба дати раду цій літературі, але як підступитися і з чого почати?” У пошуках відповідей ми провели власне дослідження колоніальних ознак (деталі наприкінці).

ЯК ДІЄМО?

- 📖 **Ініціювання обміну досвідом, вироблення прозорих критеріїв оцінювання колоніальної поведінки і колоніальних творів** (список офіційно заборонених авторів і тих, до кого є питання і фактаж у відкритих джерелах, – у додатку).
- 📖 **Проговорення найбільш небезпечних імен та творів: списання/ізолювання/інформування** (тематичні довідки з фактами про автора, якого попри все хочуть читати) + **перелік фокус-запитань**, які варто довести до відома + **отримання зворотного зв'язку від читача** (можливо, він такої книжки вже не візьме).
- 📖 **Критичний аналіз соціальної поведінки та творчого доробку автора**, за принципом:
  - **червоне світло** (доведений негативний факт) – списуємо, ізолюємо, маркуємо;
  - **сумніви** – спостерігаємо, досліджуємо;
  - **зелене світло** – зберігаємо у фондi, популяризуємо!

ЯК ДІЄМО?

ЗАГРОЗА

ПИТАННЯ

ДІЯ

**Загроза
фізичного
знищення
українців**

Критичне мислення:

- Чи всі російські автори винні?
- «Хорошие русские» – що з ними?
- Як ставитись до авторів минулих епох?
- Чи можна вирватися з контексту своєї доби?
- Українські автори з ТОТ, які перейшли на бік ворога – що з ними?
- Російськомовна література, видана в Україні, що містить колоніальну складову, що з нею?

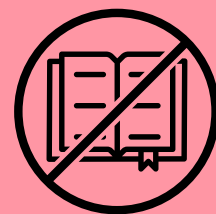
Усвідомлення відповідальності

- Кримінальний кодекс України (статті 109, 110, 161, 300, 436, 436-1, 436-2).
- Розуміння, що поширення колоніальної чи ворожої літератури має правові наслідки.

Колективні рішення та критерії

- Обмін досвідом між бібліотеками, освітянами, культурними інституціями.
- Напрацювання прозорих критеріїв: які тексти є колоніальними, які мають ознаки пропаганди, які – нейтральні.

**Список
заборонених
книжок на сайті
Держтелерадіо**

**Списання, ізоляція,
маркування**

**Активне нарощування
і популяризація
українськомовного фонду**

НЕ ЗНАЄШ ЯК, СПИТАЙ У МЕДИЦИНИ! ;)

Концепція "4P" сучасної медицини – новий підхід, який базується на чотирьох основних принципах:

- **Предиктивність (Predictive):**
  - Передбачення ризику розвитку захворювань на основі індивідуальних даних.
- **Профілактичність (Preventive):**
  - Запобігання захворюванням шляхом впровадження профілактичних заходів.
- **Персоніфікованість (Personalized):**
  - Врахування індивідуальних особливостей пацієнта при виборі методів лікування.
- **Партисипативність (Participatory):**
  - Залучення пацієнта до процесу лікування та прийняття рішень.

РІШЕННЯ, ЯКІ МИ УХВАЛЮЄМО

 за сумою маркерів:

- червоне світло
- жовте світло
- зелене світло

📊 Для оцінювання тих чи тих критеріїв пропонується гістограма-шкала:

Рівень

Гістограма

Значення

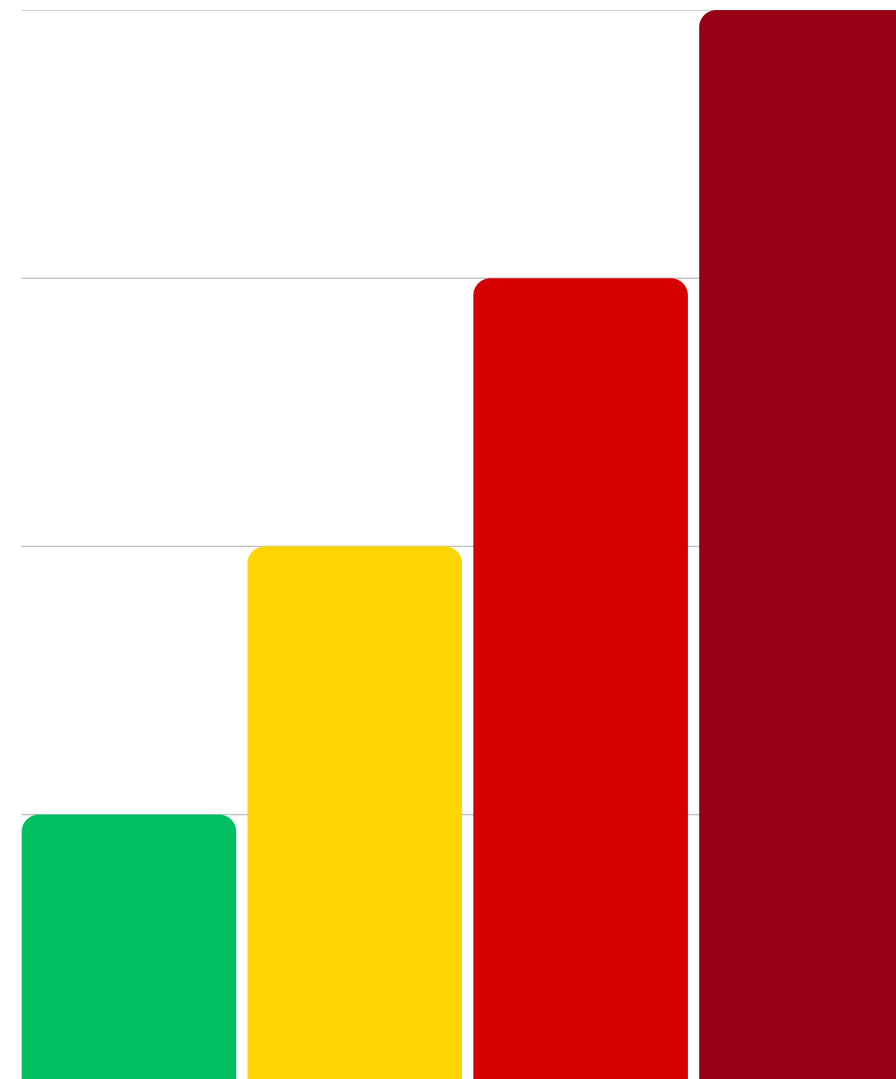
1

2

3

4

5

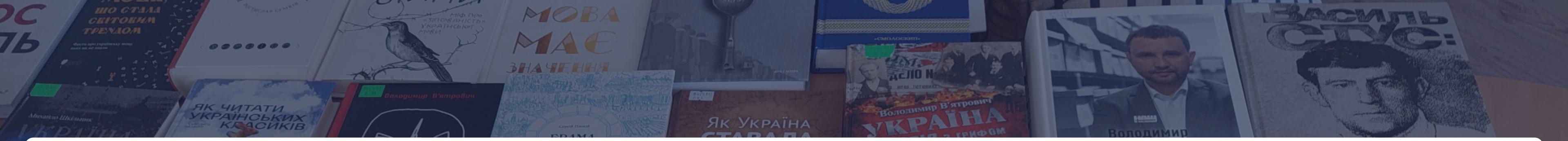

■ Низька інтенсивність

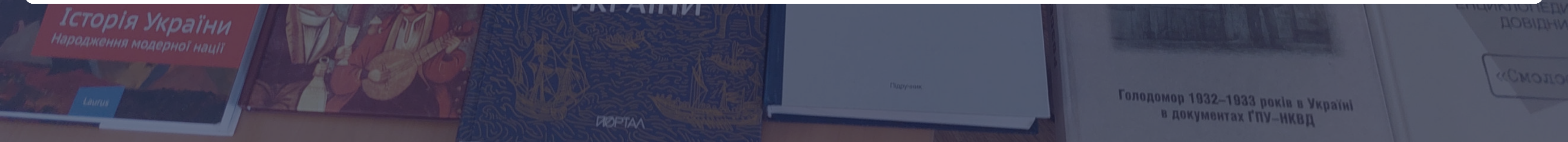
■ Середня

■ Висока

■ Дуже висока/критична

Факти з життєпису		Твори/спадок						РІШЕННЯ за більшістю показників: зберігаємо/спостерігаємо/списуємо
Ім'я та історичний період	Інформаційний слід: Публічна позиція та висловлювання, ідеологія, соціальна поведінка, послідовність	Репресії: страта/заслання/вигнання	Мова творів	Ідеологічний зміст і наративи/стійкість до шовінізму/колоніалізму, задекларовані у творах	Цінність творів художня/історична/інтелектуальна для сучасників	Цінність творів художня/історична/інтелектуальна для нащадків	Наявність творів у шкільній програмі	
 <p>Фьодор Достоевський (1821-1881)</p>	<p>Небезпечно</p> <ul style="list-style-type: none"> – Відкрито підтримував імперську ідеологію, монархізм, православ'я як «скрепи»; – Ксенофобні та антизахідні висловлювання, антисемітизм; – Пропагував месіянiзм Росії як «рятівниці світу». 	<p>Цінно</p> <p>За участь у гуртку Петрашевців засуджений до страти, замінено на каторгу й заслання (Сибір).</p>	<p>Небезпечно</p> <p>Російська (носій імперської мови).</p>	<p>Небезпечно</p> <ul style="list-style-type: none"> – Шовіністичні та імперські наративи, просування «російської духовності» й месіянської ролі імперії; – Колоніальні стереотипи, ворожість до Європи та України. 	<p>Увага</p> <p>Висока художня й психологічна майстерність, але отруєна імперською ідеологією.</p>	<p>Увага</p> <p>Вплив на світову літературу (екзистенціалізм, психологічний роман), але тягар російського імперського міфу робить цей спадок токсичним для сучасної України.</p>	<p>Увага</p> <p>У радянській та пострадянській традиції – присутній; зараз в Україні вилучається.</p>	<p>Небезпечно</p> <p>Небезпечно (списуємо, ізолюємо, маркуємо).</p>

Аналіз постатей у контексті деколонізації — це акт переосмислення ідентичності

Фьодор Достоевський (1821 - 1881)

відкрито шовіністичні висловлювання про Україну

Дар'я Донцова (р.н. 1952)

популярна сучасна авторка іронічних детективів, які містять ознаки колоніалізму. Упевнена, що завдяки стійкості військових, їхніх дружин і матерів, росію нікому не вдасться зламати

Павло Тичина (1891 - 1967)

рання творчість є культурним надбанням України, у подальші періоди його творчість та політична діяльність містять ознаки колонізації

Дмитро Табачник (р.н. 1963)

державна зрада. У дослідженнях тяжіє до проросійської версії історії України, яку описує у книжках. Написав десятки книжок українською мовою

Владислав Русанов (р.н. 1966)

український колабораціоніст із росією, проросійський громадський діяч, перший заступник т. зв. голови правління т. зв. "Спілки письменників ДНР"; письменник, автор російськомовних романів та оповідань у жанрі фентезі

Приклад маркування книжок (попередження читача)

...и весело, по-дѣтски, вѣкала съ порученіемъ, правилось. вонуть?... а еще: гдѣ ропись, задыхающимся на плечи и съ какимъ-му такъ пріятно было вѣ зналъ почему.

...и Соля, — отвѣчала в прислала сестрица слала. Когда сестри-роже подошла и ска-...? — съ какою-то Поленька, и улыбка приближающееся къ бкія губки, — павлю ругъ тоненькія, какъ бико-крѣико, голова ка тихо заплакала, бѣче и крѣиче.

...ригла она черезъ ми-личико и вытирая рь несчастія пошли, — А палаша вдругъ говоритъ какъ «большіе», — Онъ Лидочку больше всѣхъ насъ любилъ, —

Книжка, яку Ви виявили бажання прочитати, містить ознаки імперської політики, пропаганди, війни в Україні, дискримінації. Оскільки в Україні війна, ми вирішили промаркувати це видання, як токсичне й таке, що працює на користь ворога. Ми не можемо рекомендувати цю книгу до прочитання. Дорогий читачу! Ії автор підтримує війну в Україні. Пропаганда, дискримінація.

Аналіз постатей у контексті деколонізації — це акт переосмислення ідентичності

Микола Міхновський (1873 - 1924)

український політичний та громадський діяч. Адвокат, публіцист, ідеолог українського самостійництва, автор праці "Самостійна Україна". Перший представник українського націоналізму, діяч УНР і організатор українського війська

Леся Українка (1871 - 1913)

українська феміністка, модерністка, антиросійська мислителька. письменниця, перекладачка та культурна діячка. У сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної України

В'ячеслав Чорновіл (1937 - 1999)

український політик, громадський діяч, публіцист, літературний критик, діяч руху опору проти зросійщення та національної дискримінації українського народу, політичний в'язень СРСР

Читаємо Україну:

шлях до себе через літературу

Далі – ще цікавіше!

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

Розділ I. Географія. Історія. Культура. Література

ЗМІСТ

- Доля людини, вписана в контекст доби
- Оцінювання постатей і творів у контексті історичних періодів та процесів
- Твори, що вилучені зі шкільної програми
- Рішення, які ми ухвалюємо
- Списки авторів, які несуть потенційну загрозу
- Книжки і цитати, які пробуджують критичне мислення
- Список використаної літератури
- Список відкритих джерел

 Державні утворення, до яких належали території України в різні часи ХХ-ХХІ ст.

ОЛЕНА ЮРЧУК
У ТІНІ ІМПЕРІЇ
Українська література
у світлі постколоніальної теорії

ПОДОЛАТИ
МИНУЛЕ:
ГЛОБАЛЬНА
ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ

ЗОЛОТА НИТКА
НАРИСИ ПРО (НЕ)ЗНАНИХ
Іван Дзюба
АУХ І ЛІТЕРА

УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
КІНЕЦЬ ХІХ —
ПОЧ. ХХІ СТ.

ТОМ СЬОМИЙ
Витрощування
репресіями і війською

ам!
альма
Матер

«СМОЛОСКИП»

Українська сага
Спогади

ЯК УКРАЇНА
СТАВАЛА
УКРАЇНСЬКОЮ

БРАМА
ЄВРОПИ

ЧЕРВОНИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ

Володимир В'ятрович

МОВНІ
ВІЙНИ

КОЖНА
МОВА
МАЄ
ЗНАЧЕННЯ

УКРАЇНА
ІСТОРІЯ З ГРЕКО-
СЕКРЕТО

В'ЯТРОВИЧ

ПОЕТ
І ГРОМАДЯНИН

ТАТИ
ІСЬКИХ
ДОСЯГІВ

АЛІВ
КОЇ
І
Т.

зламах

ОЛЕНА ЮРЧУК

У ТІНІ ІМПЕРІЇ

Українська література
у світлі постколоніальної теорії

МОНОГРАФ
СЕРІЯ

Ярослав Грицик

АЛІВ

УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
КІНЕЦЬ ХІХ —
ПОЧ. ХХІ СТ.

ТОМ СЬОМИЙ
Витрощування
репресіями і війською

ам!
альма
Матер

Українська сага
Спогади

«СМОЛОСКИП»

ЯК УКРАЇНА
СТАВАЛА
УКРАЇНСЬКОЮ

БРАМА
ЄВРОПИ

ЧЕРВОНИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ

НАРИС ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ

Володимир В'ятрович

МОВНІ
ВІЙНИ

КОЖНА
МОВА
МАЄ
ЗНАЧЕННЯ

УКРАЇНА
ІСТОРІЯ З ГРЕКО-
СЕКРЕТО

В'ЯТРОВИЧ

ПОЕТ
І ГРОМАДЯНИН

ТАТИ
ІСЬКИХ
ДОСЯГІВ

АЛІВ
КОЇ
І
Т.

зламах

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Державні утворення на українських землях (до 2025)

 Період

 Назва / Утворення

 Територіальне охоплення

до 1917

 Російська імперія

Наддніпрянина,
Слобожанщина,
Донбас, Таврія, Крим

до 1918

 Австро-Угорська імперія

Галичина, Буковина, Закарпаття,
Поділля

1917–1921

 **Українська Народна
Республіка (УНР)**

Наддніпрянина, Київ, частина
Лівобережжя

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Державні утворення на українських землях (до 2025)

1918–1919

 Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)

Галичина, Буковина, Закарпаття

1917–1920

 Донецько-Криворізька республіка

Донбас, Кривий Ріг, Харківщина

1919–1922

 Холодноярська Республіка

Чигиринський повіт, Київська губернія

1919–1922

 Українська Соціалістична Радянська Республіка

Радянська Україна -
до входження в СРСР

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Державні утворення на українських землях (до 2025)

з 30 грудня
1922

 УСРР як частина СРСР

Офіційне входження до складу
СРСР

1918–1938

 Чехословацька республіка

Закарпаття

до 1939

 Польська Республіка

Сх. Галичина, Холмщина,
Підляшшя, Волинь, Полісся,
Лемківщина

до 1940

 Румунія

Північна Буковина, Південна
Бессарабія

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Державні утворення на українських землях (до 2025)

1938–1939

 Підкарпатська Русь /
Карпатська Україна

Автономія в складі
Чехословаччини, окупація
Угорщиною

листопад
1939

 Приєднання Західної
України до УРСР

Західна Україна після пакту
Молотова–Ріббентропа

1936–1991

 СРСР / УРСР

Радянська Україна в межах СРСР

1936–1991

 СРСР / УРСР

Радянська Україна в межах СРСР

1941

 Рейхскомісаріат Україна
в період окупації нацистами

Основна окупаційна зона,
яка охоплювала значну частину
території України

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Державні утворення на українських землях (до 2025)

1991 - 2025

 Україна

Відновлення незалежності
в межах території УРСР та АР Крим

2014 - 2022

 Україна*

* де факто: із врахуванням
окупаційної зони РФ:
т.о.т. АР Крим, Донеччина, Луганщина,
(псевдореспубліки “ЛНР” / “ДНР”)

2022 - 2025

 Україна*

* де факто: із врахуванням окупаційної зони РФ:
т.о.т. АР Крим, Донеччина, Луганщина,
Харківщина, Херсонщина, Миколаївщина,
Сумщина, Чернігівщина, Київщина, Запорізька
обл. (зокрема ті, що перебувають під окупацією,
були частково окуповані або звільнені)

 Історичні періоди та процеси, які відбувалися на наших теренах у ХХ-ХХІ ст.

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

Рік / Період

Подія / Явище

Стислий опис

1917–1921

 Українська революція

Спроба створення незалежної української держави

1914–1918

 Перша світова війна

Глобальний конфлікт, що змінив політичну карту Європи

1917

 Жовтневий переворот

Більшовики захопили владу в росії

1917–1920

 Більшовизм / комунізм / тоталітаризм

Ідеологія радянського режиму

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1920

 Націоналізація підприємств

Передача приватного сектору в державну власність

1921–1928

 НЕП

Тимчасова економічна лібералізація

1922–1924

 Грошова реформа

Стабілізація валюти, конвертований рубль

1923–1932

 Коренізація / українізація

Підтримка національних мов і кадрів

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1929–1932

 Селянські повстання

Опір колективізації, насильство
проти активістів

1932

 Постанова про
придушення націоналізму

Початок
репресій проти української
культури

1932–1933

 Голодомор

Штучний голод,
геноцид українського народу

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1933

 **Український
правопис 1933 року**

Русифікація
української орфографії

1933–1945

 Голокост

Геноцид єврейського народу

1937–1938

 **Великий терор /
Розстріляне відродження**

Знищення
української інтелігенції

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1939

 Напад Німеччини на Польщу

Початок Другої світової, участь українців у боях

1939

 Вторгнення СРСР до Польщі

Окупація Західної України

1939

 Включення Західної України до УРСР

Формальне приєднання до СРСР

1941

 Окупація УРСР німецькими військами

8–10 млн жертв, руїни, примусові роботи, спротив, мобілізація, боротьба за свободу в різних арміях світу

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

і Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1941

 **Акт відновлення
Української Держави**

Проголошення у Львові

1941–1943

 Бабин Яр

Масові розстріли євреїв,
цивільних і військовополонених

1943–1945

 Дивізія «Галичина»

Українське формування
у складі Ваффен-СС.
Участь українців у бойових діях
в різних арміях світу

1944–1952
(до 1960)

 **Діяльність УПА. Боротьба
режиму проти УПА**

Боротьба з радянською
окупацією України. Радянські
репресії проти повстанців

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1944–1946

 **Обмін населенням із
Польщею**

Добровільно-примусова
депортація українців

1945

 Передача Закарпаття

Мирне приєднання до УРСР

1945–1953

 Повоєнна відбудова

Відновлення інфраструктури

1946

 **Переєменування Червоної
Армії на Збройні сили СРСР**

Зміна офіційної назви

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1946–1947

 Голод

Повоєнна криза, посуха,
політичні рішення

1947

 Акція «Вісла»

Депортація українців з Польщі

1953–1964

 Відлига

Лібералізація після смерті
Сталіна

1953–1954

 Повстання в ГУЛАГ

Масові бунти в таборах

1954

 Передача Криму УРСР

Адміністративне рішення про
входження до УРСР

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1961

 Грошова реформа

Заміна старих рублів

до 1970

 Українські селяни не мають паспортів

Обмеження свободи пересування

1964–1985

 Застій

Період політичної та економічної інерції

1972

 Репресії інтелігенції

Операція «Блок», арешти дисидентів

1979–1989

 Війна в Афганістані

Участь СРСР у бойових діях

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1986

 Аварія на ЧАЕС

Радіаційна катастрофа
світового масштабу

1985–1991

 Перебудова

Спроба реформування СРСР

1989–1990

 Український правопис 1989

Новий варіант, опублікований
у 1990 р.

січень 1990

 Живий ланцюг «Українська
хвиля»

Символічна акція єдності від
Києва до Львова

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

1990

 Революція на граніті

Кампанія ненасильницької громадянської непокори

1991

 Референдум про незалежність

Підтвердження волі народу до самостійності

1991

 Розпад СРСР / утворення СНД

Крах тоталітарної системи, незалежність поневолених народів

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

2004

 Помаранчева революція / Євромайдан

Кампанія протестів за чесні вибори, громадянська непокоря

2013–2014

 Революція Гідності

Протести проти згорання євроінтеграції, Небесна сотня, політичні зміни

2014–2021

 Російсько-українська війна (етап 1, АТО/ООС)

Анексія Криму, АТО/ООС, декомунізація, Томос, новий правопис, закон про РПЦ

з 2014

 Псевдодержави «ДНР» / «ЛНР» / «Новоросія»

Гібридна війна, гуманітарні втрати, культурна руйнація, міжнародна ізоляція РФ

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

2015

 Закони про декомунізацію

Очищення від тоталітарної спадщини, вшанування національної пам'яті, утвердження демократичних цінностей та історичної правди

2019

 Новий український правопис

Повернення до скрипниківки

2019

 Томос про автокефалію ПЦУ

Самостійність Української церкви, відновлення історичної справедливості

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

і Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

2022

 Російсько-українська війна
(етап 2, повномасштабне вторгнення військ РФ в Україну)

окупація інших областей, руйнація міст і селищ, численні жертви військових і цивільних/ поранені / полонені мобілізація, спротив

з 2022

 Розширення військових союзів

Поглиблення співпраці з НАТО, участь у спільних навчаннях, оборонні контракти

з 2022

 Макрофінансова допомога

Мільярдні пакети підтримки від ЄС, США, МВФ, Світового банку

з 2022

 Євроінтеграція

Кандидатство в ЄС, виконання умов для вступу, адаптація законодавства

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

з 2022

 Цифрова дипломатія

Активна участь у глобальних форумах, цифрова комунікація з урядами світу

з 2022

 Санкційна політика

Посилення санкцій проти РФ, участь у міжнародних санкційних коаліціях

з 2022

 Глобальна підтримка України

Резолюції ООН, саміти, конференції, дипломатичне визнання агресії РФ

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

2023

 Закон про деколонізацію

Повернення до національних цінностей, боротьба з колоніалізмом та неоколоніалізмом

2023

 Перехід на Новоюліанський календар. Церковна реформа

Символічний розрив із московською церковною традицією

2024

 Закон про заборону РПЦ

Заборона злочинної організації, керованої РФ

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

2025

 **Безпека та оборона.
Інтеграція стандартів НАТО**

Україна активно впроваджує стандарти Альянсу, модернізує ЗСУ та оборонну промисловість

2025

 **Міжнародні гарантії.
Двосторонні угоди про безпеку**

Укладання довгострокових договорів із союзниками (США, Велика Британія, Франція тощо)

2025

 **Євроінтеграція. Переговори
про вступ до ЄС**

Україна виконує критерії для членства, адаптує законодавство, проходить етапи оцінки

2025

 **Інформаційна безпека.
Протидія російській пропаганді**

Створення глобальних медіакампаній, підтримка незалежної журналістики

РОЗУМІННЯ ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ

i Історичні періоди і процеси на українських землях (до 2025)

2025

 Культурна дипломатія

Soft power через культуру.
Просування української
ідентичності через мистецтво,
спорт, освіту

2025

 **Інформаційна безпека
Протидія російській
пропаганді**

Створення глобальних
медіакампаній, підтримка
незалежної журналістики

2025

 Санкційна політика

Робота з партнерами для
продовження тиску на агресора

2025

 Глобальні виклики

Україна адаптується до змін у
міжнародному порядку: США–
Китай, Близький Схід, ЄС

Масові репресії як один з основних проявів колонізації

або Чому з'явилась “колоніальна література”?

ПОСТАТЬ І РЕПРЕСИВНИЙ АПАРАТ

ВИДИ РЕПРЕСІЙ

Явище / Коментар

● **Страта / Розстріл / Вбивство**

- Найвища ціна за переконання — абсолютна жертва, символ мучеництва.

🔒 **Каторга / Табори суворого режиму системи ГУЛАГ**

- Тривале фізичне і моральне знищення — тотальна ізоляція.

📦 **Арешти/Ув'язнення/ Заслання**

- Системне покарання, що ламало життя, але не завжди волю.

🏠 **Розкуркулення / Репресії / Переслідування**

- Знищення соціального статусу, майна, гідності — часто без суду.

🚫 **Вигнання / Еміграція / Заборона в'їзду**

- Втрата батьківщини — болісна, але з можливістю продовження боротьби.

⚠️ **Звинувачення в «буржуазному націоналізмі» / Визнання «ворогом народу»**

- Ідеологічне таврування — часто передувало реальним репресіям.

ПОСТАТЬ І РЕПРЕСИВНИЙ АПАРАТ

ВИДИ РЕПРЕСІЙ

Явище / Коментар

Знищення творчого доробку / Заборона публікацій / Цензура

- Фізичне знищення творів, моральне знищення автора.

Ідеологічна обробка / Промивання мізків / Інформаційна блокада

- Нав'язування офіційної ідеології; заборона альтернативних думок. Обмеження доступу до незалежних джерел, блокування інтернету, контроль над видавництвами

Терор проти родини / Колективна відповідальність

- Переслідування родичів «неблагонадійних», депортації сімей

Каральна психіатрія / Медичні експерименти / Відмова в лікуванні

- Використання ув'язнених для тестування, ігнорування медичних потреб.

ПОСТАТЬ І РЕПРЕСИВНИЙ АПАРАТ

СПОСОБИ УНИКНЕННЯ РЕПРЕСІЙ

Дія / Коментар

Робота на репресивний апарат

- Свідома співпраця з репресивним апаратом КДБ / НКВС / ФСБ

Перекладання провини / Вказування на інших

- Тактичне перенаправлення уваги на інших осіб або групи / доноси, наклепи

Колаборація з ворогом

- Співпраця з ворогом на окупованих територіях

Коллективні звернення на підтримку дій РФ

- Свідомі або під тиском заяви, що виправдовують агресію

Формальна участь у «правильних» заходах

- Відвідування офіційних мітингів, свят, демонстрацій — для демонстрації лояльності

Публічне зречення / Самокритика

- Визнання «помилки» у пресі, листах, виступах — часто під тиском

Покаяння / Публічне приниження

- Виступи з каяттям, участь у кампаніях проти «ворогів народу»

ПОСТАТЬ І РЕПРЕСИВНИЙ АПАРАТ

СПОСОБИ УНИКНЕННЯ РЕПРЕСІЙ

Дія / Коментар

Вступ до офіційних організацій

- Комсомол, партія, профспілки — як спосіб «інтеграції» в систему

Втеча / Переміщення в інший регіон

- Зміна місця проживання для уникнення уваги або переслідувань

Усна лояльність без дій

- Висловлення підтримки режиму без активної участі — «нейтральна зона»

Життя в тіні / Самоізоляція

- Відмова від публічної діяльності, творчості, спілкування — ціною самореалізації

Маскування ідентичності / Приховування біографії

- Зміна імені, походження, участі в організаціях; уникнення згадок у документах

ПОСТАТЬ І РЕПРЕСИВНИЙ АПАРАТ

Критерій Оцінка →

 Зазнав/ла репресій *

? Немає даних

 Не зазнав/ла або уникнув розправи коштом колаборації або втрати внутрішньої свободи

КРИТЕРІЇ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ постатей і творів у контексті історичних періодів:

- Ознаки націєтворчої та колоніальної поведінки
- Колоніальні ознаки творів: ідеологічний зміст і наративи
- Цінність літературних творів (поза ідеологією)
- Літературна цінність творів для сучасників і нащадків
- Шкала оцінювання і таблиці критеріїв: **небезпечно/увага!/цінно**
- Висновки

ОЛЕНА ЮРЧУК
У ТІНІ ІМПЕРІЇ
Українська література
у світлі постколоніальної теорії

МОНОГРАФ
СЕРІЯ

ПОДОЛАТИ
МИНУЛЕ:
ГЛОБАЛЬНА
ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ

ЕПОСТАТІ: оцінювання в контексті історичних періодів

- Ознаки націєтворчої поведінки
- Ознаки колоніальної поведінки
- Критерії: **небезпечно**/увага!/цінно
- Висновки

Приклади соціальної поведінки

що чинить стратегічний, культурний, моральний вплив на формування української ідентичності, стійкості та свободи

Явище / Коментар Оцінка →

Боротьба з тоталітарною системою.

- Символ незламності, джерело національного духу і морального авторитету.

Революціонер / правозахисник / дисидент

- Живий опір, що формує історію свободи, прав і гідності.

Захист політичних, економічних, культурних прав українського народу

- Практична реалізація ідеалів боротьби — в законі, у суспільстві.

Розвиток української національної державності, науки, культури

- Стратегічна основа для майбутнього нації.

Продовження українотворчої діяльності в екзилі

- Збереження ідеї поза межами окупації — культурна естафета.

Приклади соціальної поведінки

що чинить стратегічний, культурний, моральний вплив на формування української ідентичності, стійкості та свободи

Явище / Коментар

Оцінка →

- **Сприяння політиці українізації**
  - Відновлення ідентичності, мови, освіти — фундаментальна трансформація
- **Укоріненість в українській мовно-культурній традиції**
  - Глибина, зв'язок із народом, автентичність
- **Самобутність, поступ, послідовність**
  - Внутрішня цілісність, що протистоїть асиміляції
- **Значущий творчий спадок**
  - Тривала дія через покоління — культурна пам'ять
- **Входить до канону класиків української літератури**
  - Визнання, що закріплює значення в національному дискурсі

Приклади соціальної поведінки

що чинить стратегічний, культурний, моральний вплив на формування української ідентичності, стійкості та свободи

Явище / Коментар

Оцінка →

Вплив і присутність у культурному полі

- Видимість, актуальність, участь у формуванні смислів

Лідер, новатор, генератор напрямів

- Рухає культуру вперед, формує нові сенси

Обіймання офіційних посад

- Може бути корисним, але залежить від дій — не гарантує цінності

Знання іноземних мов

- Інструмент для діалогу із світом, але не самодостатня цінність.

Ваш варіант

- Відкрито для доповнення — залежить від контексту

Оцінювання колоніальної поведінки

в контексті історичного періоду:

Незалежна Україна. Російсько-українська війна (2014 – 2025)

№ /Критерій   Оцінка   →

- **Безпосередня участь у збройній агресії проти України.**
- **Держзрада.** Фігурант бази «Миротворець». Колаборант.
- **Виправдання російської агресії.** Підтримка анексії Криму, агресії на Донбасі та повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Героїзація воєнних злочинців.
- **Пропагандистські висловлювання. Дезінформація. Мова ненависті.** Ксенофобія. Розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, тероризм. Заклики до повалення демократії.
- **Заперечення / виправдання злочинів** проти українського народу (геноциду).
- **Посягання на права і свободи людини.** Неповага до гідності і свободи людини.

Оцінювання колоніальної поведінки

в контексті історичного періоду:

Незалежна Україна. Російсько-українська війна (2014 – 2025)

№ /Критерій   Оцінка →

- **Українофобія.** Ретрансляція антиукраїнської ідеології. Свідомі, системні виступи проти державності, національної ідентичності, культури та мови України. Заперечення самостійності української культурно-історичної традиції, української ідентичності. Ідеологічне несприйняття національно-визвольного наративу України.
- **Незасудження анексії Криму, агресії на Донбасі та повномасштабного вторгнення російських військ в Україну.**
- **Просування імперських наративів** (риторика «менших/старших братів», «збирання земель руських», «один народ», «мало/великоросійська культура»), зокрема церковна русифікація.
- **Ваш варіант**

Оцінювання колоніальної поведінки в контексті історичного періоду: Незалежна Україна, довоєнний період (1991–2014)

№ /Критерій   Оцінка →

- Заперечення самостійності української культурно-історичної традиції
- Ідеологічне несприйняття національно-визвольного наративу України. Ідеологічні випадки проти української мови та культури
- Ставлення під сумнів української ідентичності / “українсько-російська культура”. Советизація / русифікація історіографії. виправдання радянського минулого
- Дезінформація. Вибіркова, тенденційна інтерпретація історії. Маніпуляція фактами
- Обіймання посад / Функціонер. Політична заангажованість. Одіозна політична фігура.

Оцінювання колоніальної поведінки

в контексті історичного періоду:

Незалежна Україна, довоєнний період (1991–2014)

№ /Критерій   Оцінка →

- Репутація суперечлива, дискредитована публічними висловлюваннями
- Боротьба за витіснення української мови та культури з освітнього простору. Пропагування ідеї двомовності або «утисків російської мови»
- Нестійка або змінна національна ідентичність. Малороство. Русофільство.
- Академічна недоброчесність. Плагіат.
- **Ваш варіант**

Оцінювання колоніальної поведінки

в контексті історичного періоду:

Радянський період (1917–1991). Доба тоталітаризму

№ / Критерій

Оцінка →

- Таврування «ворогів народу» у літературі.
- Чітка прив'язка імені до радянської ідеології.
- Прорежимність: фанатична відданість ідеям комунізму/соціалізму.
- Виправдання злочинів режиму та репресій своїми творами / публічними діями.
- Боротьба за витіснення української мови та культури з освітнього простору.

Оцінювання колоніальної поведінки

в контексті історичного періоду:

Радянський період (1917–1991). Доба тоталітаризму

№ / Критерій

Оцінка →

- «Придворний» літератор/історик диктатури. Вислужування перед владою. Доступ до заохочень: Сталінські, Ленінські премії та ордени, тисячні накладки виданих книжок
- Співпраця з режимом. Обіймання державних посад / радянський функціонер
- Конформізм. Лояльність до несправедливості. Лавіювання між переконаннями та диктатом влади
- Зневага до етнічних спільнот республік СРСР. Просування імперських наративів (у формі «менших братів», «великая русская культура»). Формування колоніального мислення, меншовартості
- **Ваш варіант**

Оцінювання колоніальної поведінки

в контексті історичного періоду:

Дорадянський період (1700–1917). Доба імперіалізму

№ / Критерій

Оцінка →

- Ігнорування або висміювання національно-визвольних рухів
- Виправдання русифікації освіти, церкви, адміністрації
- Дистанціювання від діячів українського відродження (Шевченко, Франко, Леся Українка)
- Внутрішнє прийняття меншовартості: переконання, що українська культура «провінційна» і «не для великої сцени»
- **Ваш варіант**

 ТВОРИ: оцінювання в контексті історичних періодів:

- Стійкість до шовінізму й колоніалізму у творах
- Ідеологічний зміст і наративи
- Колоніальні ознаки творів
- Критерії: **небезпечно** / **увага!** / **цінно**
- Висновки

Приклади стійкості

до шовінізму й імперіалізму у творах, що формують національну ідентичність, моральні імперативи, культурну глибину та міжнародну суб'єктність

Ознака

Оцінка →

- **Україноцентризм** — поєднання ідентичності, гуманізму та історичної правди
- **Національна ідея** — джерело мотивації, єдності та історичного поступу
- **Боротьба за волю** — протест проти уярмлення, чинник формування нації як суб'єкта історії
- **Гідність** — повага до себе та інших як моральна основа демократичного суспільства
- **Суверенітет** — визнання прав інших держав, культур і релігій (окрім надміру агресивних)

Приклади стійкості

до шовінізму й імперіалізму у творах, що формують національну ідентичність, моральну стійкість, культурну глибину та міжнародну суб'єктність

Ознака   Оцінка →

- **Повага до меншин** — внутрішня етика держави, гарантія справедливості та стабільності
- **Самобутність** — автентичність і внутрішня свобода без зовнішнього диктату
- **Культурна пам'ять** — збереження національної історії, мови, традицій
- **Ідеологічна незалежність** — здатність протистояти зовнішнім маніпуляціям
- **Голос спротиву** — активне викриття колоніальних наративів, захист прав і свободи

Ідеологічний зміст і наративи, задекларовані у творах

**Ідеологічний зміст і наративи,
задекларовані у творах**

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Незалежна Україна. Російсько-українська війна (2014 – 2025)

Ознака

Оцінка →

- **Антидержавна риторика** — заперечення незалежності України, легітимізація агресії. Під заборонаю Закону України (список Держтелерадіо). Тексти, створені на замовлення проросійських медіа чи видавництв. Вилучено з продажу. Осуджується свідомою аудиторією
- **Українофобія** — мова ворожнечі, приниження української ідентичності, антиукраїнські альянзи
- **Насильницький наратив** — виправдання війни, терору, агресії як «історичної справедливості». Виправдання геноциду, заперечення злочинів проти українського народу, «Русский мир», «Новоросси́я». Нормалізація окупації. Зображення окупованих територій як «визволених» або «історично російських»

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Незалежна Україна. Російсько-українська війна (2014 – 2025)

Ознака

Оцінка →

- **Ідеологічна агресія** — шовінізм. Фашизація, висміювання українців, пейоративні (негативні, зневажливі) ярлики. Мовна агресія та русифікація — нав'язування російської як «нейтральної» або «багатшої»
- **Пропаганда** — дискредитація української культурної традиції, державного устрою. Дискредитація Європи, антизахідна риторика
- **Історична фальсифікація** — зачистка пам'яті, викривлення фактів, дезінформація
- **Релігійна ідеологізація** — просування «єдино правильної віри», домінування РПЦ / УПЦ

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Незалежна Україна. Російсько-українська війна (2014 – 2025)

Ознака   Оцінка →

- **Зневага до прав людини** — ігнорування гідності, свобод, гуманістичних принципів
- **Колоніальна психологія** — упослідженість, страх, меншовартість, покора «старшому брату». Наслідування стилю російської або радянської літератури
- **Ваш варіант**

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Незалежна Україна, довоєнний період (1991–2014)

№ /Критерій   Оцінка →

- **Антидержавна риторика** — заперечення або підваження незалежності України
- **Антизахідна пропаганда** — дискредитація європейського вибору, демократичних цінностей
- **Імперська зверхність** — неповага до суверенітету інших народів, культур, мов
- **Зневага до прав людини** — ігнорування гідності, свобод, гуманістичних принципів
- **Ідеологічна маніпуляція** — проросійські меседжі, політизація історії, викривлення фактів

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Незалежна Україна, довоєнний період (1991–2014)

№ /Критерій   Оцінка →

- **Радянський реваншизм** — естетика соцреалізму, ностальгія за СРСР
- **Колоніальна психологія** — внутрішнє упослідження, страх, завчена безпорадність. Малоросійство, покора «старшому братові», відмова від самостійної культурної позиції
- **Інтернаціональний компроміс** — поступки національному заради «братерства народів»
- **Релігійна ідеологізація** — просування «єдино правильної віри», домінування РПЦ / Московського патріархату
- **Естетичний аспект *** — прояв колоніальності у формі, стилі, жанрі. Ці естетичні ознаки не завжди очевидні, але вони формують глибину колоніального впливу — не лише в змісті, а й у способі мислення автора.

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Незалежна Україна, довоєнний період (1991–2014)

i Естетичний аспект:

- **Імперський канон** — наслідування форм, жанрів і стилів, притаманних російській або радянській літературі (соцреалізм, панегірик, псевдоісторичний роман)
- **Цензурна автоадаптація** — свідоме уникання гострих тем, спрощення конфліктів, згладжування національних акцентів
- **Символічна підлеглість** — використання образів, метафор і сюжетів, що підкреслюють покору, втрату, безсилля.

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Радянський період (1917–1991). Доба тоталітаризму

№ / Критерій

Оцінка →

- **Мова твору** – російська або українська, але стандартизована під радянську кальку; наближена до російської
- **Оспівування радянської влади, партії, «світлого майбутнього».** Повторення штампів соцреалізму: герой-трудяга, колгосп, парторг, ударник
- **Замовчування репресій, Голодомору, заслань, розстрілів**
- **Демонізація Заходу, риторика про «загниваючий капіталізм»**
- **Злиття української ідентичності з радянською, відсутність окремої культурної позиції**

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Радянський період (1917–1991). Доба тоталітаризму

№ / Критерій

Оцінка →

- **Прославлення російської культури** як «великої»; цитування Пушкіна, Леніна замість Шевченка
- **Уникання теми національного відродження**; замовчування визвольних змагань
- **Виправдання русифікації**; мовчання щодо витіснення української мови з освіти, науки, армії
- **Внутрішній страх бути собою**; відмова від експерименту, правди, незручних питань
- **Ваш варіант**

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:
Дорадянський період (1700–1917). Доба імперіалізму

№ / Критерій

Оцінка →

- **Мова твору** — російська або німецька; українська вважається непрестижною, «селянською». Уникання теми української мови; мовчання щодо її заборони в освіті, судочинстві, церкві
- **Самоідентифікація** — «малорос», «русин», «південноруський» замість «українець»
- **Вбудованість у російську, австрійську (тощо) історичну традицію**; брак окремої української перспективи
- **Ігнорування визвольних рухів**; мовчання про гайдамаків, січових стрільців та ін.
- **Зображення українців як наївних, темних, забобонних**; селянин — об'єкт жалю або сміху

Колоніальні ознаки літературного тексту

через призму історичного періоду:

Дорадянський період (1700–1917). Доба імперіалізму

№ / Критерій

Оцінка →

- **Оспівування влади** як вимога цензури. Панегірики імператору, царю, короні
- **Акцент на «єдності слов'ян», «братерстві народів», «вірності престолу»;** демонстрація лояльності
- **Оминання критики імперії,** навіть коли вона нищить українську культуру
- **Внутрішнє переконання в меншовартості української культури;** відмова від віри в її повноцінність
- **Ваш варіант**

УВАГА! Твори, автори і постаті, що підлягають ретельному аналізу

- Перелік заборонених книжок (із сайту Держтелерадіо України)
- Перелік авторів, досліджених бібліотекарями станом на 10.10.2025

Перелік видавничої продукції антиукраїнського змісту

(*список Держтелерадіо України, станом на 07.10.2025 - 617 видань)

ПЕРЕЛІК

книжкових видань, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, пропаганду насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини*

№ з/п	Автор	Найменування	Видавництво	Країна	Міжнародний стандартний книжковий номер (ISBN)
1	Захар Прилепин	Всё, что должно разрешиться... Хроника идущей Войны	АСТ	російська федерація	978-5-17-098522-7
2	Захар Прилепин	Не чужая смута. Один день - один год	АСТ	російська федерація	978-5-17-096848-0
3	Андрей Дикий	Неизвращенная история Украины-Руси	Алгоритм	російська федерація	978-5-4438-0800-0
4	Павел Губарев	Факел Новороссии	Питер	російська федерація	978-5-496-02041-1
5	Семен Пегов	Я и рыжий сепар	Центрполиграф	російська федерація	978-5-227-06617-6
6	Дмитрий Goblin Пучков	Разведопрос. Трудно быть русским	Крылов	російська федерація	978-5-4226-0257-5
7	Дмитрий Goblin Пучков	Украина це Россия. Серия «Библиотека Мужского клуба»	Крылов	російська федерація	978-5-422-60256-8

ЗРАЗОК

Інформація про російських, радянських та деяких українських авторів, які обслуговували/обслуговують імперську політику росії

Автор	Рід занять	Рік народження	Рік смерті, загибелі	ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я / ПСЕВДОНІМ (в рос. оригіналі)	ПРИЗВИЩЕ, ІМ'Я / ПСЕВДОНІМ (українська транслітерація)	ОСНОВНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА (українською мовою)	ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ ("дані мовою джерела пошуку")	Приналежність до України (за корінням, народженням або проживанням)	Ставлення до України за Україну (засудження війни) / підтримка "СВО" / увага!!! / немає даних	ОЦІНКА (за сумою критеріїв)
A	Письм	1958		Лукьяненко Сергей	Лук'яненко Сергей	Сергей Лук'яненко, російський письменник-фантаст. Називає свій жанр «фантастикою жорсткої дії» або «фантастикою Шляху»	<p>КНИЖКИ</p> <ul style="list-style-type: none"> заборонені+підозрілі <p>ЖИТТЕПИС</p> <ul style="list-style-type: none"> небезпека (тоталіт / імпер. політика, підтримка "СВО", сумнівні заяви, цитати) прихильність до України, позитивні цитати, вислови, наявність у шкільній програмі (ШК) нейтральний фактаж 		ПЕРЕЛІК ЗАБОРОНЕНИХ КНИЖОК	Небезпечно
A	Письм	1965	2020	Владимир Свержин (Фидельман Владимир)	Владімір Свержін (Фідельман Владімір)	Владімір Свержин, справжнє ім'я Володимир Фідельман, український письменник-фантаст	<p>КНИЖКИ</p> <ul style="list-style-type: none"> заборонені+підозрілі <p>ЖИТТЕПИС</p> <ul style="list-style-type: none"> небезпека (тоталіт / імпер. політика, підтримка "СВО", сумнівні заяви, цитати) прихильність до України, позитивні цитати, вислови, наявність у шкільній програмі (ШК) нейтральний фактаж 	У	УВАГА!!!	Увага
A	Письм	1979		Глуховский Дмитрий (Д.А.)	Глуховскій Дмитрій (Д.А.)	Дмитрій Глуховскій, російський письменник і журналіст, військовий кореспондент, радіоведучий.	<p>КНИЖКИ</p> <ul style="list-style-type: none"> заборонені+підозрілі <p>ЖИТТЕПИС</p> <ul style="list-style-type: none"> небезпека (тоталіт / імпер. політика, підтримка "СВО", сумнівні заяви, цитати) прихильність до України, позитивні цитати, вислови, наявність у шкільній програмі (ШК) нейтральний фактаж 		засуджує війну	Ціно

ЗРАЗОК

Українська
у світлі постколони...

МОНОГРАФ
СЕРІЯ

ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ

94 (433)
165
645

📖 Цінність літературних творів (поза ідеологією)

- Літературна цінність творів для сучасників і нащадків
- Шкала оцінювання і таблиці критеріїв:
небезпечно/увага!/цінно
- Висновки

ЛІТЕРАТУРНА ЦІННІСТЬ ТВОРІВ ДЛЯ СУЧАСНИКІВ

 Ознаки літературної високоякості твору (поза ідеологією)

- Звертаємо увагу на **естетичну, художню, мовну та структурну якість тексту**.
- Твір може бути **високохудожнім**, навіть якщо він містить колоніальні або суперечливі ідеологічні елементи. Але тоді ми маємо справу з естетичною якістю в умовах компромісу — і це вже інша площина аналізу.
- **Ключові критерії**, за якими визначаються твори високої літературної вартості, — на наступному слайді.

ЛІТЕРАТУРНА ЦІННІСТЬ ТВОРІВ ДЛЯ СУЧАСНИКІВ

📖 Ознаки літературної високоякості твору (поза ідеологією) 📖

№ / Критерій

Оцінка →

- **Художня глибина** — складна образність, багатошарові метафори, символіка, що відкривається поступово
- **Мовна майстерність** — стилістична витонченість, ритм, інтонація, лексичне багатство. Зрілість мови
- **Психологічна достовірність** — глибоко прописані персонажі, внутрішні конфлікти, мотивації
- **Оригінальність мислення** — унікальний авторський голос, несподівані ідеї, нові погляди
- **Структурна цілісність** — логіка композиції, ритм розгортання, баланс між частинами

 РІВНІ цінності літературних творів для сучасників

Світлана Кириченко
**ЛЮДИ
НЕ
ЗІ СТРАХУ**
Українська сага
Спогади

«СМОЛОСКИП»

821.166.2.06
К 113

821.166.2.05
А 415
КУЛЬТУРА

**ЗОЛОТА НИТКА:
НАРИСИ ПРО (НЕ)ЗНАНИХ**
Іван Дзюба
ДУХ І ЛІТЕРА

XX
**ТОТАЛІТАРНІ РЕЖИМИ
ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА**

94 (177)
17 85

Ярослав Грицак

**ПОДОЛАТИ
МИНУЛЕ:
ГЛОБАЛЬНА
ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ**

821.166.2.06.09
679

ОЛЕНА ЮРЧУК

У ТІНІ ІМПЕРІЇ
Українська література
у світлі постколоніальної теорії

МОНОГРАФ
СЕРІЯ

821.166.2.05
17 36

**ЮРІЙ КОВАЛІВ
ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
КІНЦЕЦЬ XIX —
ПОЧ. XXI СТ.**

ТОМ СЬОМИЙ
Випробування
репресіями і війською

ам!
альма
Матер

ЛІТЕРАТУРНА ЦІННІСТЬ ТВОРІВ ДЛЯ СУЧАСНИКІВ

■ ■ Небезпечно — твори, які мають низьку художню якість, дезінформують, пропагують, або шкодять культурному простору

- Інструмент пропаганди
- Мова ненависті
- Містить перекручення історичних подій і фактів
- Не відповідає вимогам об'єктивності, наукової добросовісності та суспільної корисності
- Тексти більше дезінформують, ніж просвіщають
- Псевдоісторія, псевдонаука
- Текст як знаряддя політичної боротьби
- Історико-культурна цінність мінімальна
- Низька художня цінність
- **Ваш варіант**

ЛІТЕРАТУРНА ЦІННІСТЬ ТВОРІВ ДЛЯ СУЧАСНИКІВ

■ ■ Увага — твори з неоднозначною або середньою цінністю, які потребують критичного осмислення і застережень для читачів

- Високий за художнім рівнем, але містить цензурований текст
- Контroversійність висловлювань і фактів
- Масова література
- Художня цінність середня
- Історико-культурна цінність середня
- Сумнівний. Містить кліше / шаблони / стереотипи / плагіат
- Середній за рівнем письменницької майстерності
- Морально застарілий
- Надлишок сцен насильства
- **Ваш варіант**

ЛІТЕРАТУРНА ЦІННІСТЬ ТВОРІВ ДЛЯ СУЧАСНИКІВ

■ Цінно — твори, що мають високу художню, культурну, пізнавальну або гуманістичну вартість

- Класика світового рівня, підтверджена часом
- Український класичний канон, визнаний літературознавцями
- Складник національного культурного надбання
- Джерело для дослідження епохи. Спонукає до аналізу
- Висока пізнавальна цінність:
  - Як історичні свідчення / документалістика / історична правда
  - Як філософська праця
  - Як наукове дослідження
- Національна цінність: формування ідентичності, відповідальності, свободи
- Гуманістична цінність
- Мотиваційна цінність. Естетична цінність...
- **Ваш варіант**

 РІВНІ цінності літературних творів для нащадків

Світлана Кириченко
**ЛЮДИ
НЕ
ЗІ СТРАХУ**
Українська сага
Спогади

«СМОЛОСКИП»

ЗОЛОТА НИТКА:
НАРИСИ ПРО (НЕ)ЗНАНИХ
Іван Дзюба
ДУХ І ЛІТЕРА

ОЛЕНА ЮРЧУК
У ТІНІ ІМПЕРІЇ
Українська література
у світлі постколоніальної теорії

МОНОГРАФ
СЕРІЯ

Ярослав Грицак
**ПОДОЛАТИ
МИНУЛЕ:
ГЛОБАЛЬНА
ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ**

ЮРІЙ КОВАЛІВ
**ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
КІНЕЦЬ XIX —
ПОЧ. XXI СТ.**

Том сьомий
Випробування
репресіями і війною
ам!
альма
Матер

ЛІТЕРАТУРНА ЦІННІСТЬ ТВОРІВ ДЛЯ НАЩАДКІВ (критичний аналіз)

- **? Чи Я б хотів / ла**, аби цей твір формував свідомість моїм дітям і онукам?
- **? ЯК** він вплине на їхнє мислення, поведінку і вибір в майбутньому?
- **? ЯКІ й ЧИЇ ЦІННОСТІ** він утверджує?
- **? ЧОМУ** цей твір прибрати зі шкільної програми?
- **? ВАШЕ ЗАПИТАННЯ ДО СЕБЕ**

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

Розділ II

ТВОРИ, вилучені зі шкільної програми

- Висновки

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, та особливості трактування певних творів

📖 Давня українська література

- **Епоха Бароко** фактично ігнорувалася — подавалася як «церковна, застаріла».
- **Іван Вишенський** — «Послання до єпископів» (повна назва: «Писаніє к утікшим от православної віри єпископом») — вивчали як приклад полемічної літератури на захист православ'я, але відповіді уніатів не розглядали.

📖 Класики ХІХ ст.

- **Тарас Шевченко** — робили акцент на атеїзмі та революційно-демократичних поглядах: «Заповіт», «Світе ясний, світе тихий...» — сатиричні рядки «будем, брате, з багрянниць онучі драти...».

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

- **Іван Франко** — «Вічний революціонер», «Каменярі», повість «Борислав сміється» — трактувалися як твори про боротьбу з соціальною несправедливістю.
- **Іван Нечуй-Левицький** — «Микола Джеря» (акцентували увагу на боротьбу з соціальною несправедливістю), «Кайдашева сім'я» — акцент на конфліктах, що виникають через приватну власність на землю.
- **Михайло Коцюбинський** — «Фата моргана» (акцентували увагу на боротьбі з соціальною несправедливістю) замінили на «Тіні забутих предків».
- **Ольга Кобилянська** — «Земля» (зображення конфліктів, що виникають через приватну власність на землю) замінили на «Вальс меланхолійний».
- **Леся Українка** — «Досвітні огні» трактували як революційний заклик.

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

📖 Радянський період і соцреалізм

- **Пісня «Про військо червоне, про Леніна-батька і синів його вірних»** — прибрана.
- **Петро Панч** — «Син Таращанського полку» вилучили (твір був зразком соцреалістичної літератури, де героїзація подій громадянської війни в Україні відбувалася винятково з позицій більшовицької ідеології).
- **Володимир Сосюра** — вилучені «Пісня про братерство» (про братні народи), «Комсомолець» (оспівували комуністичну молодь), поема «Червона зима» (зображено громадянську війну з позицій переможців-більшовиків); залишили «Любіть Україну».
- **Остап Вишня** — «Якби моя бабуся встали» (акцентували увагу на протиставленні старого ладу новому), «Зенітка» (гумористичний твір часів Другої світової, але з явним підтекстом прославлення радянських

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

військових і системи). Після декомунізації в школах віддали перевагу «Мисливським усмішкам» як аполітичним і більш універсальним за змістом.

- **Юрій Яновський** — «Серед руїн» вилучили. «Вершники» замінили на «Майстер корабля». («Вершники» — хоч і художньо сильний роман, але сповнений ідеологічних кліше. Його заміна на «Майстер корабля» пояснюється бажанням показати Яновського поза соцреалізмом, у більш універсальній і кінематографічній тематиці).
- **Андрій Головко** — «Пилипко», «Бур'ян» вилучили. (Обидва твори глибоко ідеологізовані. «Пилипко» — оповідання про хлопчика, який, попри труднощі, прагне до комуністичних ідеалів. Твір написаний у дусі соцреалізму — дитячий герой ідеалізується як приклад для юних читачів, а революційні цінності подаються як безсумнівно правильні. «Бур'ян» — роман про колективізацію, що показує цей процес як неминуче й

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

правильне «оновлення» села, замовчуючи насильницькі аспекти розкуркулення та Голодомору). Вилучення пов'язане з відмовою від радянського наративу про колгоспи та позитивний образ радянської влади в селі.

- **Павло Тичина** — «Партія веде», «Я утверждаюсь» вилучені. (Ці поезії належать до пізнього, так званого «офіційного» періоду творчості Тичини, коли він свідомо працював у межах соцреалізму та відкрито підтримував радянську ідеологію. «Партія веде» — урочистий гімн Комуністичній партії, яка в тексті постає як мудрий і безпомилковий провідник народу. Твір насичений пафосом відданості партії, героїзацією її ролі в історії СРСР та запереченням будь-якої альтернативи. Твір написано 1933 року, коли в країні був Голодомор! «Я утверждаюсь» — вірш із виразним пропагандистським зарядом, де утверджується радянська ідентичність, віра в перемогу комунізму над фашизмом, прославлення «радянського народу». Згадаємо, «сини мої, червоні українці, я буду вас за подвиг

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

прославлять...»). Зараз акцент перенесли на ранню лірику Тичини («Сонячні кларнети», «Замість сонетів і октав»), яка вважається зразком модернізму, символізму та українського поетичного відродження 1910–1920-х років — без політичного навантаження, але з високою художньою цінністю.

- **Максим Рильський** — поезія «Ленін» — класичний приклад радянської панегірики, де образ Володимира Леніна ідеалізовано й міфологізовано, мета закріпити культ особи Леніна. Зараз у шкільній програмі залишили твори Рильського, які репрезентують його як неокласика і майстра інтелектуальної, культурологічної та пейзажної лірики, наприклад: «Молюсь і вірю...», «У теплі дні збирання винограду...», переклади та сонети, зразки його культурно-сторичних поезій. Залишили вірші «Мова», «Яблука дозріли, яблука червоні ...», тобто вірші, які не містять політичної пропаганди.

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

- **Андрій Малишко** — «Прометей» вилучили. («Прометей» — героїко-патетичний твір у дусі соцреалізму, де образ античного титана переноситься на радянського борця, що протистоїть ворогам під час Другої світової війни. Прометей у Малишка — символ незламності радянської людини, яка віддана комуністичним ідеалам. Твір прямо вписується у радянський культ Великої Вітчизняної війни та офіційної ідеології. Після декомунізації від нього відмовилися через ідеологічну заангажованість. У програмі лишили позаідеологічні ліричні твори, як-от «Вчителька», «Пісня про рушник» — поезії з глибоким особистісним і національним змістом, які не мають радянського пропагандистського підтексту.
- **Олесь Гончар** — «Прапороносці» замінили на «Собор», який потім також прибравали. (Роман-трилогія «Прапороносці» — типовий приклад радянської фронтової прози, де війна подається виключно в контексті переможної місії Радянської армії, з акцентом на героїзмі бійців-комуністів

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

і визвольній ролі СРСР у Європі. Для шкільної програми він був ідеологічним інструментом прославлення радянської армії. Замінили спершу на роман «Собор» (1968), який мав глибший морально-філософський зміст і торкався теми духовної спадщини України, а після 2014 року його теж відсунули на другий план. Зараз вивчають «Модри камінь»

- **Олександр Довженко** — «Повість полум'яних літ» (зразок радянської воєнної прози з яскравим пропагандистським забарвленням). У сучасних програмах більше уваги приділяють «Щоденнику» Довженка (де відчутні його сумніви, особистий біль і патріотизм без пропагандистського пафосу, залишили автобіографічну повість «Зачарована Десна».
- **Микола Бажан** — «Клятва»; нині ці твори не вивчають. У шкільних програмах Бажана тепер репрезентують як майстра інтелектуальної, філософської та культурологічної поезії. Залишено або додано твори, які не несуть пропагандистського навантаження, наприклад: «Смерть Гамлета» (філософська медитація над трагізмом людського буття); «Нічні концерти»;

ТВОРИ, ВИЛУЧЕНІ ЗІ ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ, а також заміни, що відбулися

перекладацька спадщина (зокрема, «Витязь у тигровій шкурі» Шота Руставелі).

- **Олександр Корнійчук** — п'єса «Платон Кречет» і особливо «Фронт» — вивчали уривки, зараз вилучені. (Корнійчук, як драматург, який активно просував соціалістичні ідеї, і здебільшого працював на замовлення радянської влади, був критикований як «придворний драматург». Усі його твори, зокрема ті, що були зразками ідеологізованої літератури, були виключені з навчальних програм).
- **Леонід Первомайський, Іван Ле** — радянська патріотична поезія та проза (про комуністичну партію, п'ятирічки, «героїв праці»), які зараз не згадуються.

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

Розділ III. Історичні паралелі

 Книжки й наукові праці, які допомагають глибше розуміти національні процеси завдяки кроскультурному аналізу

Що спільного із західною деколонізацією?

- Тези з праці Ольги Гомілко «Політика ВОУК чи національне пробудження?», порівняльний аналіз

Українська деколонізація

Усвідомлення себе як нації та цінності

Війна значно прискорює процеси деколонізації української культури, виявляючи її відкритість до європейської інтеграції та світового співробітництва. **Спротив українців російській окупації став можливим завдяки нашому усвідомленню себе як європейської нації.** Війна остаточно засвідчила протистояння європейських цінностей індивідуальної свободи та демократії, які сповідують українці, архаїчному духу насильства та ненависті «руського міра».

Подолання неоколоніальної політики, яку Росія нав'язує Україні.

Сучасна експансіоністська політика Росії принципово відрізняється не лише від політики класичних західних імперій, а й навіть від політики більшовицької Росії. Розпочатий Росією у 2014 році військовий конфлікт із Україною має на меті не інтегрувати українців у свою державу, а знищити їхню національну ідентичність.

Західна деколонізація

Усвідомлення цінності індивідуальної свободи та демократії

Критична саморефлексія щодо колоніалізму власних країн у минулому

Українська деколонізація

Подолання імперських та радянських стереотипів. Не колоніальне минуле, а європейське майбутнє України визначає актуальність її деколонізації. Культурна стійкість, а не моральне каяття, уможливають її успіх.

Деколонізація української культури передбачає її очищення від травматичних наслідків колоніальних репресій. Ідеться не лише про ідеї та цінності, а й про антропологічні та когнітивні наслідки. Нерідко вони постають у вигляді гібридних схрещень прорадянських, імперських та західних ціннісних уподобань, мисленнєвих схем чи форм поведінки українців. (Семантичний аналіз слова «вітчизняний» фіксує колонізаційні стандарти, легітимуючи імперську політику радянської Росії). Лише за умови ґрунтовного та всебічного їх дослідження можна сподіватися на успішне здійснення деколонізації української культури.

Західна деколонізація

Відчуття провини західного світу перед колоніальними народами та каяття

Українська деколонізація

Основна мета деколонізації української культури полягає у відновленні її автентичних змістів, що сприяє зміцненню національної ідентичності українців.

Ціннісно-концептуальна стратегія мислення європейського зразка — на противагу «рускомірній» (євразійській) традиції мислення. Головний водорозділ між цими традиціями пролягає в річищі цінностей свободи, верховенства права та раціональної аргументації.

Для успішної деколонізації української культури потрібна розробка її концепції, методів теоретичного обґрунтування, способів практичного втілення. На успіх деколонізації української культури можна розраховувати за умови, що її дослідницькі стратегії буде позбавлено колоніальних кайданів.

Західна деколонізація

Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

Країни постколоніальні очікувано матимуть кількадесятирічний перехідний період від інститутів, сформованих за нав'язаним колоніальним шаблоном, до інститутів, ґрунтованих на цінностях суспільства... **Цей перехід не стається сам собою, а потребує активної участі громадян.** І не просто участі активної меншості, а широкого залучення з роз'ясненням, щоб якомога більша частка населення сприйняла зміни як свої. **Якщо ж такої активності забракне,** то неактуальні інститути (бібліотеки?) тягнутимуть країну «назад», тоді як у громадян, зокрема у молоді, буде запит на рух «уперед».

Марина СТАРОДУБЦЕВА, авторка книги “Як зрозуміти українців”, ад'юнкт-професорка Києво-Могилянської бізнес-школи, магістерка наук з управління людьми й організаційної психології, консультантка організаційної психології та кроскультурної взаємодії, гостьова лекторка кількох європейських університетів

Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

- **Висока поляризація суспільства та низький рівень суспільної довіри:** брак спільної ідентичності, вкорінені несправедливості, суспільні страхи та інше.
- **Що вища суспільна довіра у країні,** то більше її мешканців переконані, що їхні цінності притаманні більшості населення.
- **Низький рівень довіри притаманний для постколоніальних колективістичних країн.** Країни, що пережили комуністичний режим, як правило, успадковують від нього недовіру до інститутів як "ворожих щодо простої людини" і таких, для яких думка і потреби більшості громадян неважливі.
- **Суспільний договір у підвішеному стані:** як було, вже не влаштовує, а як буде – формується просто зараз.

Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

- Підпорядкування спільноті власних цілей відбувається через **поінформовану згоду й добру волю**, тоді як примус тримати генеральну лінію партії дає стійко негативний ефект.
- **Публічна дискусія важлива для роз'яснення рішень** на рівні держави, які громадянам можуть не подобатися, але бути необхідними для розвитку чи виживання країни. Потрібен ресурс, навички й система організації діалогу, роз'яснення та залучення людей у них.
- **Найбільш швидко й однозначно ми діємо** в ситуаціях, які не створюють конфлікту цінностей чи мають чітко усвідомлені вигоди або наслідки.
- **В Україні в період війни найглибші "розколи"** пролягають якраз по лінії світоглядних розбіжностей різних суспільних "бульбашок".

Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

- **У ситуаціях, де є ціннісний конфлікт**, ми відтермінуємо ухвалення рішень чи вчинення дій, бо не зможемо оцінити вигоди чи наслідки, а отже вибрати конкретний патерн поведінки.
- **Саме спорідненість цінностей** на індивідуальному (громадяни) та інститутному (державні та суспільні інститути / Бібліотеки?/) рівнях визначає поведінку, до якої масово тяжіє суспільство.
- **Суспільні норми** – це стійкі поведінкові рефлекси, які напрацьовуються у відповідь на масово притаманні суспільству дилеми й потім вкорінюються через стимули та негативні наслідки.
- **4 основні мотиватори дотримання суспільних норм:** гордість, шана, несхвалення, сором.

Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

- **Національні цінності** можуть рухатись у коридорі, закладеному підвалинами національного менталітету.
- **Із національними цінностями варто працювати, як із "ландшафтом" менталітетної території**, що має свої "провалля", "безпечні місця" та "точки контакту".

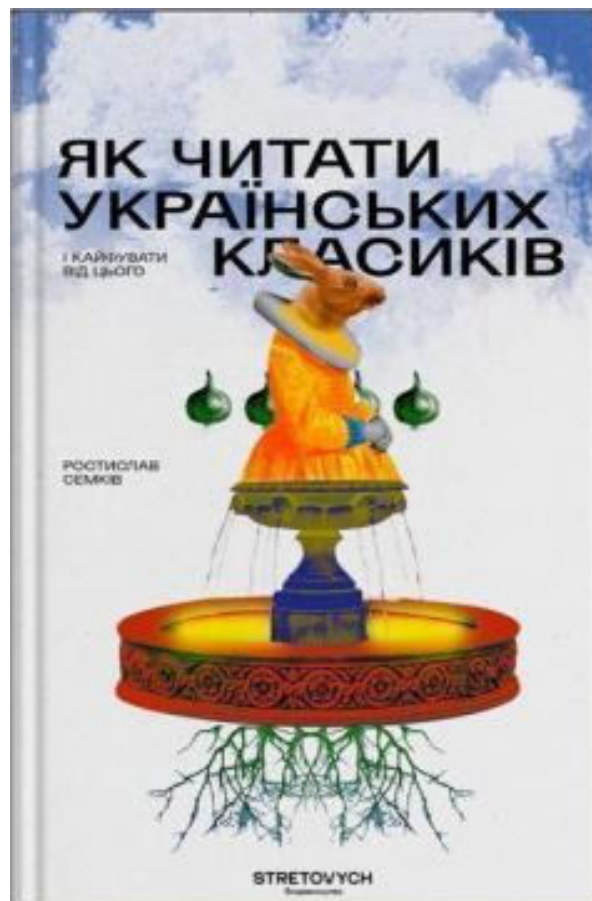
Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

- **Україна:** середньо-колективістичне суспільство. Це, серед іншого, означає відсутність автоматичного послуху та пієтету щодо лідера. Натомість лідер має бути легітимізованим, прийнятим групою добровільно. Внаслідок агресії РФ надалі існує вірогідність розвитку саме колективістичних проявів нашої національної культури.
Індивідуальна свобода в українській культурі важлива, автономність важлива.
- **Українці:** успіх, суголосний з цілями групи, готовність поступатися власними інтересами свідомо.

Тези з книги «ЯК ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНЦІВ» Марини Стародубцевої

- **Росія:** потреба не тільки відрізнятись, а й домінувати. Атомізація суспільства. Через низький рівень асертивності й переважну неспроможність добиватися бажаного без агресії поняття «конкурент» у російській культурі часто ментально ототожнюється з поняттям «ворог». А прийняття рішень делегується певній кількості людей угорі. Не приймати рішень і ні за що не відповідати. Усталена історія тоталітаризму, у якій суспільно не заохочується та караються будь-яка автономність й усвідомлення відповідальності та наслідків дій громадянина. **Нестача автономності призводить до глибинної національної травми.** Завчена безпорадність, мантри для повторення: “наверху знають краще”. Стадне скупчення довкола авторитарного правителя. Тобто, спроби горизонтальної взаємодії з росією неефективні. Їй зрозумілі лишень вертикальні практики: **сила, вплив, примус та агресивне домінування.**

Тези з книги «Як читати українських класиків і кайфувати від цього» Ростислава Семківа

Аби зрозуміти одне одного, двом особам потрібні спільні знання – певний код. **Знати код – означає дістати доступ.** Наприклад, і пішохід, і водій володіють спільними знаннями про червоне, жовте і зелене світло.

У випадку кожного окремого автора чи авторки можемо говорити про **сукупність домінантних кодів** чи й **один центральний код**, який уможлиблює загальне розуміння його чи її творчості – передає, так би мовити, послання, основний меседж письменника... Як правило, це буде певний **моральний імператив**, якась етична передумова, найважливіше з переконань.

Чи може їх бути кілька? Так. Особливо якщо уявлення автора зазнали якихось кардинальних потрясінь і він круто змінив базу свого письма.

Тези з книги «Як читати українських класиків і кайфувати від цього» Ростислава Семківа

Але таке насправді трапляється нечасто. Як правило, ми помічаємо у творчості автора чи авторки низку повторюваних сюжетів, що їх називають **лейтмотивами**, тобто чільними історіями, які непокоять письменника.

Чи мусить людина шукати істину на сторінках книжок? Так, якщо хоче розуміти життя глибше. Осягнення класики – це понаднормова й неоплачувана робота з удосконалення себе самих.

Що таке класика?

Один із чільних критиків ХХ століття Томас Стернз Еліот, говорячи про визнаних, в есеї “Що таке класик?” (1944), окреслює три чіткі критерії класичності. Класик має демонструвати **зрілість мислення**. А також – **зрілість мови**. А ще спадок класика має бути **невичерпним**. Це означає його здатність знову й знову озиватися до наступних поколінь – завжди лишатися актуальним.

Тези з книги «Як читати українських класиків і кайфувати від цього» Ростислава Семківа

Український канон (*джерела, на які спирається у книзі Р. Семківа*):

- Сергій Єфремов "Історія українського письменства" (1911)
- Соломія Павличко "Дискурс модернізму в українській літературі" (1997)
- Григорій Грабович "До історії української літератури" (1997)
- Віра Агеєва, Віталій Дончик, Володимир Моренець "Історія української літератури ХХ століття" (1998)
- Тамара Гундорова "Післячорнобильська бібліотека" (2005)
- Віра Агеєва "За лаштунками імперії" (2021), "Марсіани на Хрещатику" (2023)

Радянським історіям літератури ми вірити не будемо, бо найкращих письменників там забули після того, як розстріляли.

Тези з книги «Пригоди української літератури» Ростислава Семківа

Багата й сильна література не виростає на пустому місці. Вона конче потребує слів і текстів у своєму фундаменті – спресованої століттями мудрості, на яку можна опиратися.

У нашої літератури фундамент надійний і сягає углиб далі, ніж ми можемо бачити. Тріщини йому не шкодять – навпаки, з них спинаються каркаси нових поверхів цієї химерної, проте стрімкої будівлі... Не всі вартісні книги, що тримають цю будівлю, ми знаємо, не всі побачили у вдалому наświetленні. Саме час глянути ближче і уважніше.

- Романтизм
- Реалізм
- Ранній модернізм
- Зрілий модернізм
- Ідеологічна література II половини ХХ ст.
- Новий модернізм
- Постмодернізм
- Метамодернізм

Тези з книги «Пригоди української літератури» Ростислава Семківа

Ми не пишемо у вакуумі, ми опираємося на плечі попередників, і вони – наш ґрунт, що живить нас і підтримує. Це називають **традицією**, і в написанні історій української літератури вона чималенька.

Протягом довгого часу **наша література залишалася рухом відсічі** – письмом прямого бунту або прихованого, але впертого і непоступливого спротиву. Маючи вглибині себе неподільне ядро власної тожсамості, вона випромінювала енергію, що знову й знову породжувала непересічної ваги тексти... Не втратила своєї мови, має свою історію, має читачів. Попри все і всупереч усьому.

Ростислав СЕМКІВ, літературознавець, критик, перекладач, публіцист. Директор видавництва “Смолоскип”. Доцент кафедри літературознавства Києво-Могилянської академії. Автор бестселерів “Як писали класики” (2016), “Як читати українських класиків і кайфувати від цього” (2024) та “Пригоди української літератури” (2023)

Тези з інтерв'ю Віри Агеєвої, авторки книги «За лаштунками імперії»

«Будь-яка імперія намагається виховати в підпорядкованих комплекс меншовартості. Вони фемінізують чоловіків підпорядкованої нації. Британська імперія так робила з Індією, Росія формувала образ українців як лінивих південців, мовляв, у них тут рай земний, молочні ріки течуть, а вони нероби, їм потрібно принести державний лад, їх потрібно структурувати. Так само імперія позбавляє підпорядкованих права **розповідати про своє минуле.** Це було в усіх імперіях».

«Росія безцеремонно облагороджувала свою історію **чужими звитягами й здобутками**, позбавляючи натомість українців їхнього минулого».

«Слід зробити все, аби **міф про велику російську культуру** перестав існувати... Маємо достатньо не лише політичних, ідеологічних, але й власне естетичних підстав».

Тези з інтерв'ю Віри Агеєвої, авторки книги «За лаштунками імперії»

«**Російська класична література** перейнята мотивами національної винятковості й зневаги до Заходу, вона виправдовує колоніалізм і жорстокі завоювання. <...> Для паплюження України багато зробив саме Олександр Пушкін, видатний російський поет і не менш, може, славний звитяжець у тодішній імперській “гібридній” війні».

«Після 24 лютого 2022 року росіяни так багато зробили для розвінчання віками ними плеканого міфу про імперську велич <...> для негайного перегляду не лише освітніх програм, але й назагал уявлень про канон класики, **про формування бібліотек**, видавничу політику, культурну дипломатію тощо»

Віра АГЕЄВА, літературознавиця, літературний критик, науковиця.

Лавреатка Шевченківської премії (1996). Авторка книг "Історія української літератури ХХ століття" (1998), "Література та ідеологія" (колективна монографія, 2017), "За лаштунками імперії" (2021), "Марсіани на Хрещатику. Літературний Київ ХХ століття" (2023) та багатьох інших.

РОБОЧИЙ ЗОШИТ

Розділ IV. Зрілість думки

Вислови визначних постатей, що надихають

Вислови, що надихають

Кваме Нкрума (Гана)

«Держава, що перебуває в лещатах неоколоніалізму, не є господарем власної долі».

Нгугі ва Тіонго (Кенія)

«Мова — це носій культури. Імперія завжди намагається забрати в тебе мову, щоб забрати й душу».

Джон Стюарт Мілль (Велика Британія)

«Держава, що тримає інші народи в підлеглих, ніколи не буде вільною сама по собі».

Тарас Шевченко про російську імперію:

«У нас же й світа, як на те —
Одна Сибір неісходима!
А тюрм, а люду!.. Що й лічить!
Од молдаванина до фінна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує!»

Вислови, що надихають

Микола Хвильовий

«Чужа культура не може замінити твою, бо, приймаючи її, ти втрачаєш себе».

В'ячеслав Липинський

«Народ, що втратив свою землю і мову, втрачає найцінніше — свою свободу».

Євген Маланюк

«Коли народ перестає пам'ятати, що він був рабом, він ризикує стати ним знову».

Дмитро Донцов

«Наш національний ідеал може здійснитися тільки в безкомпромісній боротьбі з Росією... Свідомі цього ідеалу, навіть повалені на землю [...] — встанемо. Зрікаючись його — ніколи.»

Вислови, що надихають

Павло Скоропадський

«Великороси кажуть: “Ніякої України не буде”, а я кажу: “Як би не склалось, Україна у тій чи іншій формі буде...”»

Володимир Винниченко

«Вся історія відносин між Москвою та Україною протягом більше, як 250 літ (...) є планомірне, безоглядне, безсоромне, нахабне нищення української нації... щоб навіть імени її не лишилось.»

В'ячеслав Чорновіл

Над Україною нависає зловісна двоголова тінь російського імперіалізму, який тільки й чекає остаточного колапсу нашого суспільства, щоб запуснути хижі пазурі в живе тіло нашого народу.

Вислови, що надихають

Василь Стус

«Деколонізація СРСР — єдиний гарант миру в усьому світі» [з таборового зошита]

Віталій Капранов

«Мова – це сучасна потужна зброя будь-якої держави... Росія це прекрасно розуміє... прагне контролювати інші країни.»

Тарас Прохасько

«Пів століття, дуже важливого для формування теперішнього способу життя, розуміння світу, культури, всіх революцій, в нас припало на колоніалізм. Українська література була страшно довго колоніальною за своєю суттю — увесь радянський час... література у нас була з одного боку жандармом, а з іншого боку – повстанцем.»

Вислови, що надихають

Лесь Подерв'янський

"В колоніальних країнах вищі класи спілкуються мовою метрополії, тоді як автохтонна мова — лишається мовою аборигенів нижчої верстви суспільства..."

Перелік посилань на відкриті джерела

- **Деколонізація // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2 : Д — Й. — 744 с. — ISBN 966-7492-00-8**
- **Денисов В. Н. Деконізація // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Упоряд. Ю. І. Римаренко та ін. — Київ: Генеза, : Довіра, 1996. — С. 674-675. — 942 с. — ISBN 966-507-016-9. — ISBN 966-504-001-4**
- **Томпсон, Ева М. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. / Пер. з англ. М. Корчинської. — К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. — 368 с. — ISBN 966-500-265-1**
- **Деколонізація // Універсальний словник-енциклопедія. — 4-те вид. — К. : Теза, 2006**

Перелік посилань на відкриті джерела

- [Амілкар Кабрал. Національне визволення і культура \(1970\)](#)
- [Кевін Окот. Краще отрута \(2023\)](#)
- [Андрій Річицький. III Інтернаціонал і колоніальна проблема \(1920\)](#)
- [Франц Фанон. Колоніальна війна та психічні розлади \(1961\)](#)
- [ВАШ ВАРІАНТ](#)

Перелік посилань на відкриті джерела

- [Закон України “Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії” від 21 березня 2023 року” N 3005-IX \(із змінами і доповненнями\)](#)
- [Збірник рекомендацій «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики»](#)
- [Державний комітет телебачення і радіомовлення України. Перелік видавничої продукції антиукраїнського змісту](#)
- [Український інститут книги. Список літературних діячів росії, що підтримують війну проти України](#)
- [Українська Вікіпедія](#)
- [Енциклопедія Сучасної України](#)

Перелік посилань на відкриті джерела

📖 ІНФОРМАЦІЯ ПРО НЕОДНОЗНАЧНИХ АВТОРІВ І ПОСТАТЕЙ 📖

- [Рух Чесно / Зрадники](#)
- [Русская Википедия](#)
- [Знаменитости о войне в Украине. Люди – не люди – молчуны](#)
- [Обращение инициативной группы по проведению Конгресса интеллигенции «Против войны, против самоизоляции России, против реставрации тоталитаризма» и письмо деятелей культуры в поддержку позиции Владимира Путина по Украине и Крыму \(2014\)](#)
- [Российская интеллигенция выступила против войны с Украиной \(31.01.2022\)](#)

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

- **Яким чином має відбутися деколонізація української культури, щоб вона сприяла національному поступу до демократії?**
- **Як здійснити розкриття автентичних змістів української культури, не вигадуючи їх?**
- **Як подолати імперські та радянські стереотипи, не відтворюючи їх?**

**УСВІДОМИТИ КОРИСТЬ.
ПЕРЕДБАЧИТИ ЗАГРОЗИ.
ПОДЯКУВАТИ ЗА ДОСВІД – І ВІДПУСТИТИ.**

У нас вийде!

Деколонізуймо з любов'ю!

З повагою – автори дослідження

*Іванна Щербина, Тетяна Яровицина, Світлана Булава, Віра Волинчук
Дизайн: Марія Шеремет-Думанська*